SÁMEDIGGI

SáMOS Loahpparaporta

Áigodat: 01.04.2018 - 30.06.2023

30.06.2023

Ášši 23/3426

Prošeaktajođiheaddji: Ol-Johán Sikku

Raporta x Rapport

Sisdoallu

1	ÁLGOSÁTNI	4
2	RAPORTA HÁPMI	5
3	SáMOSa ULBMIL	5
	3.1 Árvovuođđu	5
	3.2 Olahusjoavku	5
4	SáMOS BOHTOSAT 2018-2023	6
	4.1 SáMOS loahpahankonfereansa "Unna olbmožiid dihtii"	6
	4.2 Hábmet sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid	8
	4.3 Hábmet oktasaš definišuvnna gievrras giellamodeallaide / giellaoahpahusmodeallaide	11
	4.4 Pilohtamánáidgárddiid čađaheapmi ja ovdáneapmi	14
	4.5 Vuođđu sámi rámmaplánii sámi mánáidgárdesuorggis	17
	4.6 Gelbbolašvuođalokten ja strategiija sámi mánáidgárdesektorii	18
	4.7 Aktasašbarggu bohtosat Sámi allaskuvllain	19
	4.8 SáMOS gávpemearka árvu	20
	4.9 SáMOSa sámi organiseren ja jođihanvuohki	21
	4.10 Árvvoštallan SáMOSa prošeavttas	23
	4.11 Oahpahuskonfereansa juohke nuppi jagi	25
	4.12 Diehtojuohkin	25
	4.13 Covid-19 váikkuhusat	27
	4.14 Boahtalaš bohtosat	27
5	SáMOSa EVTTOHUSAT JA RÁVVAGAT OVDDOS	29
6	BOHTOSAT PROŠEAKTA- JA IMPLEMENTEREN-PLÁNA 2022-2023 EKTUI	31
	6.1 Árran	31
	6.2 Loaidu 1. Mielguoimmit ja diehtojuohkin	33
	6.3 Loaidu 2. Diehtočoaggin	35
	6.4 Loaidu 3. Mánáidgárdeovdáneapmi	35
	6.5 Loaidu 4. Gelbbolašvuođa ovdánahttin	40
	6.6 Loaidu 5. Gievrras giellavuogit	44
	6.7 Loaidu 6. Pedagogalaš bagadusat- ja ávdnasat	44
	6.8 Loaidu 7. Bagadus vánhemiidda, eaiggádiidda ja eiseválddiide	45
7	ORGANISAŠUVDNA	45

7.1 SáMOSa eaiggádat ja organiseren 45
7.2 Bušeahtta 46

8 DUOGAŠ 46
9 GIRJJÁLAŠVUOHTA JA GÁLDUT 48

1 ÁLGOSÁTNI

Lean dal SáMOS prošeavttain bargan measta guhtta jagi. Vulgen guđa mánu ovdaprošeavtta bargui hábmet prošeavtta dainna vuođuin mii leai juo ráhkaduvvon Sámedikkis. Dat bargojoavku maid galgen jođihit vuosehuvvui leahkit alla dásis fágalaččat ja leai nanu sápmelaš servvodatáddejupmi, mii leai munnje hui deatalaš. Aktasašbargu doaimmai maid bures go leai aktasaš sámi vuođđojurdda mii lea deatalaš go galgá ovddidit áššši mii lea nu deatalaš ja maid váikkuheaddji boahtteáiggi Sápmái.

Maŋŋel ovdaprošeavtta šattai sáhká jus joatkán jođihit SáMOSa. Go leai oaiveprošeakta ruhtaduvvon ja viđa jagi plána válmmaš, buorre bargojoavku ja dovdui buorre doarjja Sámediggerádis, de ii lean nu váttis mearridit dan.

Munnje soabai maid bures go ledje nu máŋggalágán hástalusa čohkkejuvvon ovtta báikái. Leai mánáidgárdesuorgi mii lea vuolemus árvodásis min servvodagas, váikko galggalii bajimusas! Leai stuora prošeakta mas ledje alla vuordámušat politihkalaččat ja fágalaččat. Ledje maid jurdagat got prošeaktaeaiggát ja eará beroštеaddjit váldet vuostá go mii leaimme hábmen SáMOSa struktuvrra ja jođihanmálle sámi kulturárvvuid ektui. Vuođđun dasa leai ahte váldit vuhtii nu ollu árbevieruid go lea leai vejolaš ja loktet árvvu sámi máhtus bajimuš dássái.

Go ii lean válmmaš mála got sámi struktuvrrahábmen galgá dahkkot ja sámi vuohkái bargat prošeaktajođiheami hárrái, de mearrideimme ahte dat gullu ovddidanbargui, seamma dego sámi pedagogihkka-, gievrras giellavugiid-, bagadallanortnega- ja gelbbolašvuođa loktema hábmen. Nanu jurdda leai ahte Sámi ovdánahttinbargguid sáhttá buoremusat ovddidit go leat seamma vuođđoárvvut ja bargovuogit jođihan- ja ovdánahttinbarggus, dego dan maid áigo ovddidit sámi kultuvra ja árbevirolaš máhtu ektui!

Dat vuosehuvvui maid ahte ledje hástalusat čilget olggobeallái Árranjoavkku manin eat geavat oarjemáilmmi struktuvrraid ja jođihanvugiid, go sii leat juo nu bargan oalle guhká ja sámi servvodat lea maid dan juo oahppan! Muhto, mii diđiime ahte dekoloniseren váldá áiggi. Go oaidná ahte mii sámit leat koloniserema vuolde leamaš juo čuđiid jagiid, de ferte áddet ahte oarjemáilmmi árvvut leat váldán saji min jurdagiin ja got mii árvvostit iežame máhtu, árbevieruid ja jođihanvugiid. Seamma áiggi ferte maid áddet ahte sámit leat iežas máhtu vuođul birgen, jođihan ja ovdánan iežas eallima duháhiid jagiid otná beaivvi rádjái. Jus min dan eat ane árvun, man vuođu ektui boahtteáiggi sámi servvodat de lea ráhkaduvvon?!

SáMOS Árranjoavku bijai daid árvvoštemiid vuođđun iežas bargui ja bođus šattai maid buorre prošeavtta ulbmiliid ektui ja maid ahte loktet árvvu sámi árbevirolaš máhttui oađđa áiggi čovdosiidda.

Mon giittán go lean beassan jođihit ja leahkit mielde dán erenomáš ovdánahttinbarggus mii lea dahkkon. Dieđán ahte otná Mánáidgárdejuogus ja BOA jođiheaddjit váldet SáMOSa bohtosiid bures háldui ja fievrridit daid čuvges boahttevašáigái, vaikko ain ferte njuoska jekkiid rastá gállit ja soames suhkkes rođu čađa rahčat, de lea álo goikegielaš vuordime nuppe bealde gos gehppes lávkiigo fas beassá johtit sámi luonddu čábbodaga siste.

Ol-Johán Sikku

SáMOS prošeaktajođiheaddji 2017-2023

2 RAPORTA HÁPMI

SáMOS loahpparapoahtas bohtet ovdii visot bohtosat ja doaimmat oaiveprošeavtta áigodagas 01.04.2018 – 2023-06-30. Raporta álggus lea álgosátni, raporta hápmi ja ulbmil, kapihttal 1, 2 ja 3. SáMOSa bohtosat čielggaduvvojit kapihttal 4; is. Nubbe oassi bohtosiid ovdanbuktimis lea kapihttal 5, mii čuvvo prošeaktačilgehusa oasis oassái aktan bohtosiidgo. Duogáš SáMOS prošektii ja eará formálalaš dieđut leat loahpageahčen raporta, kapihttal 6, 7 ja 8.

3 SáMOSa ULBMIL

Sámi filosofiija galgá leat vuođđun sámi mánáidgárddiid kvalitehtalaš sisdollui, gos sámi árvvut, luonddufilosofiija, giella, kultuvra, jođiheapmi ja árbedieđut guddet pedagogalaš barggu.

3.1 Árvovuođđu

SáMOS lea nanusmuhttán dan ahte sápmelaš árvvut galget vuođđun ja oidnosis barggu čađaheamis. SáMOSa árvovuođđu váldá vuolggasaji sámi kultuvrras, gielas ja historjjás main árbevierut, árbediehtu ja sámi luonddufilosofiija leat vuođđudeaddji oasit. Árvovuođđu ferte maid váldit vuhtii dili stuoraservvodaga ektui ja got sii leat koloniseren sámiid jurdagiid ja eatnamiid. Go sápmelaš árvvut galget vuođđun de mii fertet dekoloniseret iežame servvodaga ja beaivválaš bargovugiid maid. Dan SáMOS lea diehtomielalažžan dahkan.

3.2 Olahusjoavku

Olahusjoavkun leat mánáidgárdeeaiggádat ja bargit sámi mánáidgárddiin ja mánáidgárddiin gos leat sámi mánát, sámi mánaidgárddiid jođiheaddjit ja vánhemat, UH-sektor, eiseválddit, sámi organisašuvnnat, sámedikkit ja oahppoinstitušuvnnat olles Sámis.

4 SáMOS BOHTOSAT 2018-2023

Dán oasis buktot deałalamos bohtosat ovdii SáMOS prošeavttas.

Sámemánáid bajássaddadanvuogit ja maid gievrras giellavuogit leat leamaš dovdosat juo ovdal. Dat gait deałaleamos bargu ja bođus maid SáMOS lea dahkan, lea dat systematiserenbargu sámi pedagogalaš barggu sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid bokte ja giellaoahppama ja oahpaheami gievrras giellamodeallaid guorahallama ja dasa gullevaš rapoahta bokte. Dasa lassin lea vel dahkkon bagadallanortnet got oahpaheaddjit ja ráđđeaddit praktihkalaččat sáhttet bargat pedagogihkain ja gielain sámi mánaidgárddiid oahppama ja ovdáneami dihte.

4.1 SáMOS loahpahankonfereansa "Unna olbmožiid dihtii"

SáMOS ja Sámi allaskuvla lágidedje SáMOS loahpahankonfereansa "Unna olbmožiid dihtii" 21-23b. njukčamánus 2023 Guovdageainnus gos SáMOS bohtosat bukto ovdii loahpalaččat olles SáMOS prošeavttas ja aktasašbarggus Sámi allaskuvllain. Dasa lassin dieđalaš logaldallamat sámi- ja álgoálbmotperspektiivvain mat dorjot sámi mánaidgárdepedagogihka ja boahtteáiggi nanostuvvama olles Sámis.

Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen ja Sámi allaskuvla rektor Laila Susanne Vars rabaiga konfereansa.

SáMOS loahpahankonfereansa "Unna olbmožiid dihtii" Guovdageainnus. 130 oasseváldi diehtosiiddas ja dihtorfierpmádaga bokte.
Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi.

Váldologaldallit ledje; Carol Rowan, PhD, Kanadas. *Living Indigenous pedagogics in early childhood: Practice and possibility.* Ylva Jannok Nutti, Vuosttašamanueansa, Sámi allaskuvlla. Sámi árbevirolaš barggud ja muitalusaid bokte pedagogat ja mánáidgárdemánát galledit máinnasmáilmmiid. Marikaisa Laiti, Vuosttašamanueansa, Sámi allaskuvla, *Sámi mánáidgárdepedagogihka ođđa áiggis.*

SáMOS buvttii ovdan sisdoalu dan deałalaš ja vuđolaš barggu mii lea dahkkon ahte čilget sámi pedagogalaš prinsihpaid mat galget vuođđun boahttevaš mánaidgárddiid doaimmaide. Vuođđu dása lea e.e. sámi jođiheapmi, -kulturáddejupmi, -luonddu-áddejupmi, -árvovuođđu, -árbevirolaš máhttu, -giella ja dekoloniseren.

Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen jođihii olggosaddima sámi mánaidgárde-pedagogihka prinsihpaid girjjis *Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin.*

Konferánssas buktui ovdan Gievrras giellaraportta mii addui olggos juo miessemánu 2022.

Boddu Unna olbmožiid dihte konfereanssas. Lea deałalaš oasseváldiide oažžut áiggi ságastallat áššiid birra. Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi.

Pilohtamánáidgárddit, Álttá siida Álttá, Veajage Ájluokta, Suaja Maanagierte Snoasa ja Badjemánáid beaiveruoktu Kárášjohka, bukte ovdii got sii leat bargan ja ovdánan dán prošeaktaáigodaga.

Mikkel Nils Sara, Vuosttaš amanueansa Sámi allaskuvla buvttii ovdii Searve-latnjafilosofiija mii lea leamaš akta deałalaš oassi go SáMOS bargovuogit leat hábmejuvvon.

SáMOS prošeaktajođiheaddji, Ol-Johán Sikku, čilgii SáMOS bargovugiid sámi kultuvrralaš árvvuid ja dekoloniserema vuođul.

Soffáságastallan čađahuvvui gos leai fádda *Aktasašbarggus ovdáneapmái sámi mánáidgárddiid pedagogalaš ja gielalaš kvalitehta vuođul*. Oasseváldit ledje Mikkel Eskil Mikkelsen, Sámediggeráđđi, Laila Susanne Vars, Sámi allaskuvla rektor, Torgeir Olsen, Romssa universitehta, Hanna Outakoski, Upmeje universitehta. Jođiheaddji leai Brita Oskal Eira, Sámediggi.

Pilohtamánáidgárddiid jođiheaddjit Unna olbmožiid dihte konfereanssas Guovdageainnus.

Ol-Johán Sikku, SáMOS prošeaktajođiheaddji, Mårten Berg, Suaja maanagierte Snoasas, Heidi Birgitta Andersen, Veajage Ájluovttas, Per Isak Vars, Álttá Siida Álttás, Karen Anne Marit Buljo, Alttá Siida Álttás, Laila Joma, Suaja maanagierte, Snoasas, Charlotte Paulsen, Veajage mánájgárdde Ájluovttas, Anna Sparrock, Suaja maanagierte Snoasas ja Eli Sara, Badjemánáid beaiveruoktu Kárášjogas.

Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi

Nubbe Soffáságastallamis leai fádda Sámi mánáidgárdeovdáneapmi boahttevašáigái. Oasseváldit ledje Stina Negga, pedagogažaš jođiheaddji Skierri mánáidgárddis Váhčiris ja Aura Pieski ja jođiheaddji leai Anne Jannok Eira, Sámediggi.

Ođđa sámemánáidgárdepedagogalaš girjji almmuhuvvui maid konfereanssas; *SÁMI BAJÁSGEASSIN-Árbevierut - Ealáskahttit – Ođasmahttit*, gos čálli leai Professor emerita Asta Mitkijá Balto.

4.2 Hábmet sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid

Sámi pedagogalaš prinsihpaid girjji ***Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin***, (Websak 23/1329) mii čilge sámi mánáidgárdepedagogihka prinsihpaid, almmuhuvvui SáMOS konfereanssas Unna olbmožiid dihte 21-23b. njukčamánus 2023 Guovdageainnus.

Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen almmuhii Sámi pedagogalaš prinsihpaid girji Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin konfereanssas.

Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi

Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen čállá girjji ovdasánis:

> "Otná sámi bajásšaddanvuogit leat doloža rájes johtán buolvvas bulvii. Min máttut leat fievrridan midjiide sámi bájašaddanvugiid mat leat čuvvon áiggi rávnnji ja heivehuvvon min otná áigái. Ja nu leage min bargu skeŋket daid viidáset boahttevaš bulvii.
>
> Sámi bajásšaddanvuogit leat mielde nannemin sámi mánáid identitehta ja hábmemin boahtteáiggi sámi servodatborgáriid. Danin lea dehálaš ahte min sámi mánát besset bajásšaddat sámi pedagogihkka árvvuid ja prinsihpaid vuođul.
>
> Vuođđun sámi mánáidgárddiid bargguide galget leat min iežamet bargo- ja bajásšaddanvuogit maid mii leat árben ovddit buolvvas. Sámi pedagogihka prinsihpat galget buktit ovdan sámi mánáidgárddiid sisdoalu ja bargo-válljemiid. Dát bargu ii leat dahkon ovdal, ja lea ge dehálaš buktit daid čielga ješvuođaid oidnosii.
>
> Áigi lea ollen Sápmái ieš hábmet, struktureret ja mearridit mat sámi pedagogalaš prinsihpat leat ja mo mii buoremus vuogi mielde heivehit daid sámi mánáidgárddiid árgabeaivái. Dán girjjis čielggaduvvojit sámi mánaid-gárdepedagogihka prinsihpat.
>
> Bohtos buorrin, ja lehkos ja šaddos dát girji ávkin mánáidgárdejođiheddjiide, pedagogaide, váhnemiidda, politihkalaš ovdáneapmái ja maiddái sámi mánáide geat bajásšaddet min sámi servodagas.
>
> Otná unna olbmoš lea sámi boahtteáigi"
>
> Mikkel Eskil Mikkelsen
>
> Sámediggeráđđi

Sámi pedagogihka prinsihpat

Sámi pedagogalaš prinsihpat – gos sámi árvvut, luonddu-filosofiija, giella, kultuvra, jođiheapmi ja árbedieđut guddet pedagogalaš barggu - lea deaťalaš oassi Sámedikki SáMOS prošeavtta ulbmilis čilget ja loktet mánáidgárdepedagogalaš kvalitehta ja oažžut dohkkehuvvot sámepedagogihkka almmolažžan.

Prinsihpat leat diehtomielalaččat hábmejuvvon soahpat vuođđun olles Sápmái ja leahkit vuolggasadjin sierra guovlluid- ja báikkálaš kultuvraearuhusaide. Sápmi lea viiddis, mis lea seamma vuođđokultuvra ja báikkálaš máhttu lea ovdánan áiggis áigái juohke guovllu luonddu eavttuid mielde ja olbmuid árbevirolaš čehppodagain čadnon dan birrasii.

Sámi pedagogalaš prinsihpaid girji Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin. Oaivečállit leat Carina Sarri, Ánne-Márge Päiviö ja Stigo Holm. Govva: Ol-Johán Sikku

Sámi mánáidgárdepedagogihka prinsihpaid girji álggahuvvo dáinna teavsttain:

> “Otná mánát leat boahtteáiggi giela – ja kultuvrra guoddit gos fal máilmmis de leežžet bajásšaddan. Nu leat maid otná sámemánát boahtteáiggi sámegiela- ja kultuvrra guoddit. Min mánát dat leat boahtteáiggi bajásšaddadeaddjit boahttevaš buolvvain ja servodatdoallin. Jus min mánát galget nagodit bargat dán deaťalaš barggu boahtteáiggis, de fertet mii sámi mánáidgárddit otne sámástit singuin ja oahpahit sámi kultuvrra máŋggabealálašvuođa vai sii sáhttet oamastit ja fievrridit viidáset dán.

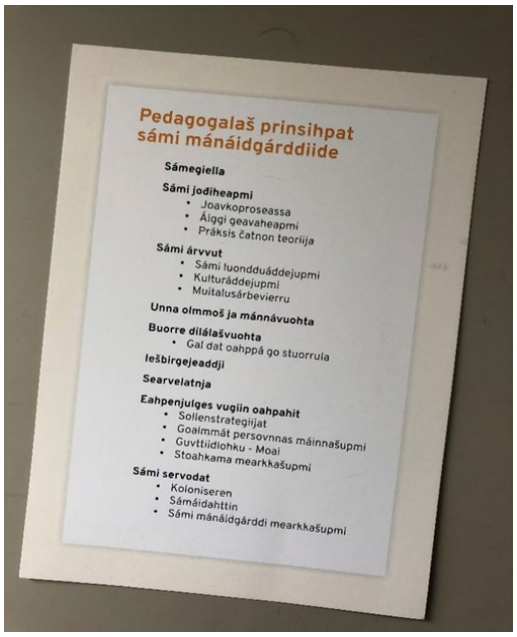

Sámi pedagogalaš prinsihpat sámi mánáid-gárddiide. Govva: Ol-Johán Sikku

Pedagogihka lea oahppu bajáššaddadeamis ja oahpaheamis. Das lea sáhka mo buoremus vuogi mielde oahpaha dihto ulbmiljovkui. Pedagogan sus lea máhttu bajáššaddamis, oahpahusas, stoahkamis, oahppamis ja ovdáneamis.

Sámi bajáššaddanvuogit leat leamašan geavahusas sámis don doloža rájes. Dát vuogit leat johtán buolvvas nubbái ja leat čuvvon áiggi. Bajáššaddadeame ulbmil lea birgejupmi, láidet unna olbmoža šaddat iešbirgejeaddjin. Bajásgeassinvuogit leat oahppásat oallusiidda iežas mánnávuođas, muhto oahpahusain eai leat leamaš čielga rámmat mo dáid geavaha. Sámi pedagogihka prinsihpat galget láidet mo bajáššaddadan-vuogit leat lunddolaš oassi sámi mánáid bajáššaddamii, ja addit jurdagiid mo dáid geavahit systematiserejuvvon dáláiggis."

Ollu bargu lea bidjon čielggadit ja pedagogalaččat čilget sámi mánáidgárde-pedagogihkalaš prinsihpaid. Vuolggasadji dása lea omd. -kulturáddejupmi, -luondduáddejupmi, -árvovuođđu, -árbevirolaš máhttu, -sámegiella ja dekoloniseren. Bargovuohki das leai ahte vuođu váldit ovddit sámi mánaidgárdepedagogalaš-, giella- ja servvodatdutkamiigo ja dasa lassin iežá gálduigo mat e.e. bohte ovdii SáMOSa árranságastallamiigo árbediehttigo sierrá govlluigo olles Sámis. Ollu dutkan lea ovddidan teoriijaid hápmašuvvanproseassa birra sámi mánáidgárdebajáššadda-deamis, maid lea sáhttán geavahit vuolggasadjin ja vuođđun sámi mánáidgárde-pedagogihka ja didaktihka ovddideapmái. (Geahča dutkamiid Balto, Johansson, Smith, Hoem, Kuokkanen, Todal, Sara j.ea.)

Válbmenbarggu sáhttá govvidit ahte dego hábmet pedagogalaččat goađi gos cakkit govvidit daid oaiveprinsihpat. Dađi mielde lasihuvvoje prinsihpat dego válddahagat. Bargu lea leamaš ahte systemáhtalaččat čielggademiid buktit oasis oassái ja hábmet dáid prinsihpat nu ahte sáhttá pedagogalaččat oaidnit struktuvrra.

Ovdánahttinbargu dahkkui maid ovttas Pilohtamánáidgárddiidgo gos leai oahpahus, geahččalanbarggut, bagadallan ja dutkan nu ahte šaddá nu buorre bođus go lea vejolaš. Dán aktavuođas leai aktasašbargu Sámi allaskuvllain deatalaš go sii dolle sierra oahpahusa pilohtamánáidgárdebargiide ja dutkama mii čuovui ovdáneami ja maid leai mielde ovddidanbagadallamis.

Vuođđun dán bargui, leai maid e.e: ON Mánáidkonvenšuvdna, ILO konvenšuvdna 169, Álgoálbmotjulggaštus, European Charter of Regional or Minority Languages, Oahpa-husláhka, Rámmaplána, Sámediggi mearrádusat j.ea.

Girji galgá leat veahkkereaidun sámi mánáidgárdebargiide, jođiheddjiide, mánaid-gárddiid eaiggádiidda, vánhemiidda, servvodatjođiheddjiide ja eiseválddiide sámis ja maid dáža máilmmis.

Sámi mánáidgárdepedagogihkka Sokkis leat leamas: Ánne Marge Päiviö, Stigo Holm, Anna Kristine Skum Hætta ja Ánne Jannok Eira. Carina Sárri, lea oasálastán dego fágakonsuleanta ja sámi pedagogalaš fágačeahppi. Soggi lea maid váldán veahki eará sámi pedagogago ja dutkiigo sierra osiide. E.e. leat Asta Mitkija Balto, Gudrun Kuhmunen, Anne Ingebjørg Eriksen ja Marikajsa Laiti leamaš deatalaš ráđđeaddit.

Soffáságastallan Sámi mánaidgárdepedagogihka ovdáneami ja boahttevašáiggi Unna olbmo-žiid dihte konfereanssas. Hánná Ovtakoski, Upmeje universiteh-tas, Laila Susanne Vars, Sámi allaskuvla rektor, Mikkel Eskil Mikkelsen, Sámediggeráđđi, Torgeir Olsen, Romssa universitehtas ja ságastallanjođiheaddji Brita Oskal Eira, Sámedikkis.

Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi.

4.3 Hábmet oktasaš definišuvnna gievrras giellamodeallaide / giellaoahpahusmodeallaide

Gievrras giellamodeallat

SáMOS ovttas mánáidgárdejuhkosiin dagai álgogeaže 2021 bargočilgehusa ráhkadit definišuvnna gievrras giellamodeallaide mánáidgárddis joatkkaskuvla rádjái. Vuođđun leai professor emeritus Jon Todala gievrras giellavugiid notáhta SáMOSii dán barggu aktavuođas, mii maid vuolgá Colin Baker dutkamis gievrras ja geahnohis giella-oahpahanvugiid birra.

SáMOS giellasoggi buvdii ovdii raporta Gievrras giellamodeallat (Áššì 20/1853) 3;at beaivvi miessemánus 2022 rabas semináras Kárášjogas Sámediggeráđi čoahkkima aktavuođas. SáMOSa prošeaktajođiheaddji Ol-Johán Sikku geigii almmolaččat raporta Sámediggeráđđái Mikkel Eskil Mikkelsenii.

Giellarapoahtas leat guokte váldo oasi;

Organisašuvnnalaš beallái gullet omd. gievrudahttin, gielladilit ja dárbbut, iešguđet doaibmavugiid namahusat ja omd. got sámediggi sáhttá/galgá bargat láhčin dihte dili nu ahte sámegiellaoahpahus duohtan dahkko.

Metodalaš beallai gullá dat maid mánáidgárdebargit sáhttet bargat pedagogalaš oahpaheamis.

SáMOS prošeavtta gievrras giellamodeallaid Giellasoggi lea guorahallan dan, movt mánáide ja nuoraide Sámis sáhttá ja galgá fállat mánáidgárde- ja skuvladoaimmaid gievrras giellamodeallaid bokte. Gievrras giellamodeallat leat Sámis vealta-meahttumat, go mánáidgárde- ja skuvlafálaldagaid ulbmilin lea, ahte mánát sámástit produktiivvalaččat ja ohppet maiddái čállit sámegillii.

Gievrras giellamodeallaid raporta
Govva: Ol-Johán Sikku

Vuosttaš oassi guorahallamis lea lohkanláhkái dokumeanttas “Gievrras giellamodeallat I: duogáš ja defini-šuvnnat”. Das ovdanbuktojuvvojit giellamodeallat gielladutkiid Colin Baker ja Jon Todal bargguid vuođul, ja evtto-huvvo movt daid modeallaid sáhttá ain ovdánahttit ja heivehit sámiid diliide.

Dokumeanttas bohtet ovdan mode-allaid namahusat: Oamastanmodealla ja Nannen-modealla, mat leat gievrras modeallat, ja Goaikkanasmodealla, mii lea geahnohis modealla. Tabealla-hámis leat čájehuvvon iešguđet mo-deallaide váikkuheaddji fáktorat: geasa dat leat oaivvilduvvon, mii lea daid mihttu, movt modealla ollašuvvá ja mii lea vuorddehahtti boađus.

Giellasokki barggu vuođđu lea leamaš dat, ahte sámemánáid- ja nuoraid giellafálaldagaid mihttun ferte leat produktiivvalaš sámegielatvuohta: dakkár gielladilli, ahte mánáin lea njuovžilis sámegiella, sii geavahit giela spontánalaččat iešguđet diliin sihke oahppama ja gulahallama reaidun, ja máhttet áiggi mielde maiddái čállit sámegiela. Dasa lea vejolaš ollet dušše gievrras giellamodeallaid bokte.

Nuppi bargodokumeanttas lea guorahallon gievrras giellamodeallaid dárbbu ja ollašuhttima vuđolaččabut ja praktihkalaččat. Duogášoasis leat govvejuvvon sámemánáid dálá gielladilit ja gielalaš dárbbut: Manne lea nu dehálaš giddet fuomášumi sámi mánáidgárddiid ja sámeoahpahusa modeallaide ja bargovugiide. Logus “Gievrras giellamodeallaid organisatoralaš bealit” leat guorahallon fáktoriid, mat gusket giellafálaldaga lágideapmái, organisatoralaš beliide. Hui dehálaš lea eaiggátrolla dahjege doaimmaid lágideaddji ollislaš ovddasvástádus.

> Giellasoggi deattuha dan, ahte sámegielat mánáidgárde- ja skuvladoaimmat galget plánejuvvot, koordinerejuvvot ja árvvoštallojuvvot institušuvnnalaš ja struktuvrralaš dásis. Ollislaš ovddasvástádus ii galgga leahkit ovttaskas bargis iige váhnemis, dat galgá leahkit eaiggádis. Organisatoralaš áššin ovdanbuktojuvvojit maiddái giellafálaldagaid namahusat ja dat, movt iešguđet giellamodeallat leat kontinuma, man juohke muttus fálaldaga sáhttá gievrudahttit.

Dokumeantta njealját logus čilgejuvvojit dat prinsihpat, maid vuođul sámegielat mánáidgárde- ja skuvladoaimmaid ferte ollašuhttit. Manne lea nu dehálaš ahte biras ja giellaválljen lea ovttagielat, sámegielat? Movt dasa lea vejolaš ollet mánáiguin ja nuoraiguin? Manne doaimmaid galgá árvvoštallat ja maid das galgá váldit vuhtii?

Giellasoggi deattuha ovttagielatvuođa dárbbu: Sámemánáide ja -nuoraide ferte fállat nu ovttagielat, sámegielat birrasa go vejolaš, rávesolbmot fertejit leat giellaválljemiin hui systemáhtalaččat, ja olles sámegielat fálaldaga vealtameahttun eaktu lea giellabirrasa stivren.

Giellasokki váldočuoččuhus lea dat, ahte mánáid produktiivvalaš sámegiela dáidu eaktuda ovttagielat, sámegielat birrasa. Ovttagielatvuođa huksen máŋggagielat servošis fas eaktuda diđolašvuođa ja návccaid, go riikka-gielaid deaddu lea nu garas ja go das ferte dihtoláhkái bargat máŋggagielat servošiid dábálaš, árgabeaivválaš giella-geavaheddjiid ja norpmaid vuostá.

Dokumeantta viđat logus leat eambbo praktihkalaš ávžžuhusat dahje evttohusat gievrras giellamodeallaid, dahjege nannen- ja Oamastan-modeallaid ollašuhttima várás.

Annika Pasanen, sámi sosiolingvistihka professor Sámi allaskuvllas buvttii ovdii gievrras giellamodeallaid.

Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi.

Giellasoggi lea guorahallan dan, movt soaitá leat dárbbašlaš sirret mánáid iešguđet joavkkuide sin gielladuogáža mielde. Dat lea gažaldat, masa laktásit ollu organisatoralaš ja praktihkalaš bealit ja sensitiivvalašvuohta.

Loahpas guorahallojuvvojit ságastallanstrategiijat, mat gusket goappáge jovkui. Váldofuomášupmi ságastallanstrategiijaid olis lea dat, ahte mánáid ja nuoraid giellaválljema lea vejolaš ja dárbbašlaš stivret, muhto dat ii leat álki, ja dat gáibida giellađđolaš strategiijaid.

Daid heiveheamis, dego earáge gievrras giellamodeallaid ollašuhttimii laktáseaddji beliin, lea vealtameahttun doarjut mánáidgárde- ja skuvlabargiid. Sidjiide ferte fállat jeavddalaš skuvlejumi ja ságastallanarenaid, ja sidjiide ferte láhčit dakkár bargodiliid, main sii nagodit buoremus lági mielde ovddidit ja nannet sámegielaid.

Mis Sámis lea dán áiggi eambbo diehtu giellaoččodeami ja -ovddideami birra go goassige ovdal. Danne mis leat buoret vejolašvuođat lihkostuvvat sámegielaid nannemis ja ealáskahttimis go ovddit buolvvain. Birra máilmmi lea čájehuvvon ahte vaikko áitatvuloš eamiálbmot- ja unnitlogugielaid ovddideami mánáid produktiivvalaš giellan lea gáibideaddji, dat lea goitge vejolaš jus bargá gievrras giellamodeallaiguin. Gievrras giellamodeallaid bokte mii bajássaddadit boahttevaš sámegielat sohkabuolvvaid.

GIEVRRAS GIELLAMODEALLAT

«Guovttegielatvuohta eaktuda ovttagielat birrasa»

Nannenmodealla

Máná gielladuogáš	Gielaid sajádat	Servodat-ulbmil	Bistu	Giellageavadat	Gielalaš boadus
Sámegielat mánná (sámegiella ruovttugiellan)	Sámegiella oahpahus- ja gulahallangiellan	Gievrras sámegielat	Olislaš plána giela hárrái mánáidgárddis ja vuoddoahpahusas	Didoiaš giellageavadat ja giellageavaheami árvvoštallan	Produktivvalaš sámegiela dáidu, njálmmálaš ja čálalaš

Oamastanmodealla

Máná gielladuogáš	Gielaid sajádat	Servodat-ulbmil	Bistu	Giellageavadat	Gielalaš boadus
Riikkagielat mánná (riikkagiella ruovttugiellan)	Sámegiella oahpahus- ja gulahallangiellan	Gievrras sámegielat	Olislaš plána giela hárrái mánáidgárddis ja vuoddoahpahusas	Didoiaš giellageavadat ja giellageavaheami árvvoštallan	Produktivvalaš sámegiela dáidu, njálmmálaš ja čálalaš

Gievrras giellamodeallaid Nannen- ja Oamastan-modeallat
Govva: Ol-Johán Sikku

Giellasokkis leat leamaš Sámi allaskuvlla sámi sosiolingvistihka professor Annika Pasanen, overingeniøra ja gielladuttki Inga Lill Sigga Mikkelsen, vuosttašlektor Berit Anne Bals Baal ja sámi mánaidgárdeoahpaheaddji ja prošeaktabargi SáMOSis Ánne-Márge Päiviö.

Buktit ovdii ja implementeret gievrras giellamodeallaid

Sámediggi lea ožžon lasi ruhtadeami bargat viidáseappo implementeret gievrras giella-modeallaid 18 jagi oahppoáigodahkii definišuvnna ektui, erenomážit sámi mánaidgárddiide. Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Lohkanguovddážiin čađahit implementerenbargguid ja doallat sierra kurssaid, bagadallamiid ja semináraid sámi mánaidgárddiide ja eará beroštteddjiide juohke sámi guovllus. Čakčat 2023 lea plánejuvvon álggaheapmi.

4.4 Pilohtamánáidgárddiid čađaheapmi ja ovdáneapmi

Pilohtamánáidgárdeovdáneamis leat leamaš golbma oasi mat leat čađahuvvon buohtalaga. Oahpahus, dutkan ja ovdáneapmi. Vuođđun leai SáMOSa bargovuogit ja bargostruktuvrrat mat vuolget sámi árvovuođus, dekoloniseremis ja sámáiduhttimis. Juohke bargooasis lea sámi vuolggasadji gos dieđut ja máhttu čuohcá čađaheapmái ja bohtosiidda.

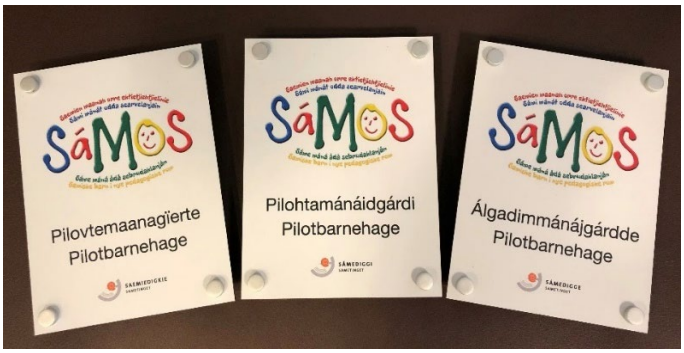

Juohke Pilohtamánáidgárddis leai galba uvssa olggobealde mii muitalii ahte dáppe lea SáMOSa Pilohtamánáidgárdi. Govva: Ol-Johán Sikku.

Pilohtamánáidgárdeortnet buktui ovdii juo SáMOSa vuosttaš mánáidgárde-konfereanssas Oslos miessemánu 2019. Doppe rahppui vejolašvuohta sámi mánáidgárddiide ohcat pilohtamánáidgárdin ja oažžut oahpahusa, bagadallama ja sámi pedagogalaš ovdáneami ja dan maŋŋel šaddat dego ovdamanni eará sámi mánáidgárddiide. Ovcci mánáidgárddi ohce beassat mielde pilohtamánáidgárdin. Ohcamušaid gieđahallamii gullui ahte SáMOS guossástalai juohke ohccimánáidgárddi luhtte oažžun dihte gova sin áigumušaid ja vejolašvuođaid gokčat ulbmiliid Pilohtamánáidgárdeortnegis.

Sámediggeráđđi mearridii dan vuođul dohkkehit njealje pilohtamánáidgárddi sierra sámi govlluigo. Suaja maanagierte Snoasas, Veajage mánájgárdde (ovdalaš Vuonak mánáj árui) Ájluovttas, Álttá Siida Álttás, Badjemánáid beaiveruoktu Kárášjogas.

Pilohtamánáidgárdeoahpahus Ped 606 Sámi allaskuvla boktu. Das ledje guokte joavku, pedagogat ja veahkkebargit. Oktiibuot čađahedje 17 pedagoga ja veahkkebargi dáiku njealji pilohtamánáidgárddigo. Ovccis válde eksámena ja guđas ožžo kursaduođaštusa. Guovttis čuvvo oahpahusa muhtin muddui muhto eai ollásit čađahan oahppu.

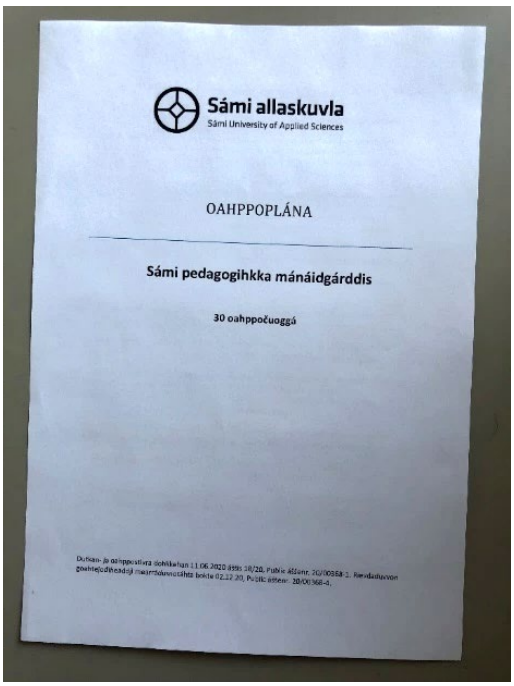

Sámi allaskuvlla ráhkadii sierra oahppoplána Pilohtamánáidgárdeohppiide.

Govva: Ol-Johán Sikku

Oahpahus čađahuvvui dego gáiddusoahpahus gos oahppit čoahkkanedje guovtti beaivvi oahpahussii juohke nuppi mánu. Oahpahus loahpahuvvui skábmamánu 2022 go eksámen dollui Sámi allaskuvllas gos pedagogat ožžo akademalaš čuoggáid ja vehkkebargit kursaduođaštusa. Váldooahpaheaddjit ledje Anne Ingebjørg Svineng Eriksen ja Marikajsa Laiti sámi pedagogihkas ja Erika Sarivaara giellaoahpus. Dasa lassin ledje maid guosselogaldallit, e.e. Asta Mitkija Balto, Marianne Telle ja Ol-Johán Sikku. Sámediggi/SáMOS lea ruhtadan oahpahusa njuolggodoarjaga bokte.

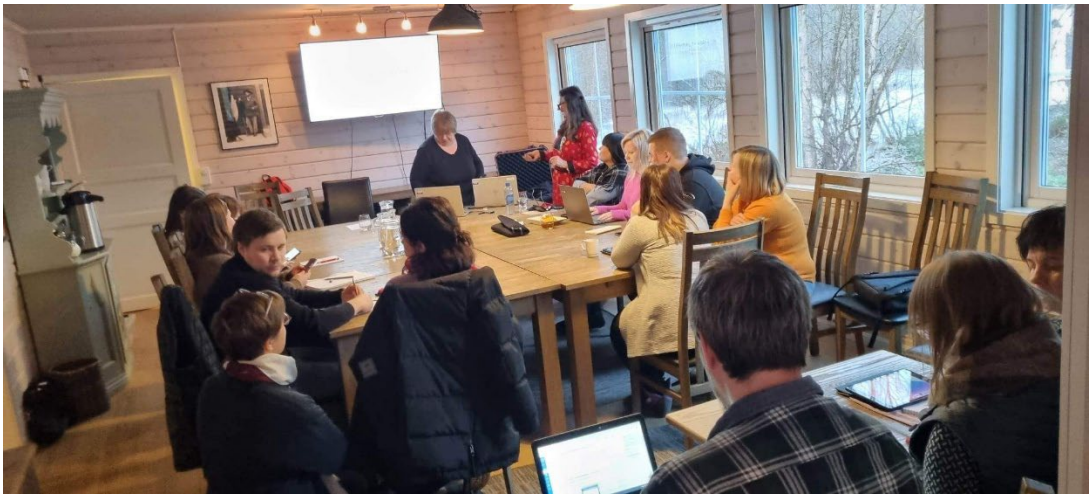

Sámi allaskuvla oahpahus Pilohtamánáidgárddiid bargiide gos Anne Ingebjørg Eriksen ja Asta Mitkija Balto leaba jođiheami dán oasi. Govva: Anne Jannok Eira.

Dutkan lea maid čađahuvvon Sámi allaskuvla boktu gos Marikajsa Laiti leai dutki. Sámediggi almmuhii almmolaš gilvaleapmái sámi mánáidgárdepedagogalaš dutkanprošeavtta skábmamánu 2020 maŋŋel guhkes válbmenbarggu. Guovvamánu 2021 mearriduvvui ahte Sámi allaskuvla lea vuoitán gilvaleami ja ožžon vejolašvuođa čađahit dutkama SáMOSa pilohtamánaidgárddiid aktavuođas. Dutkamii bidjui 2 000 000r SáMOSa ruđas 2020.

Dutkan čađahuvvui dego akšuvdna-dutkan pilohtamánáidgárdeovdáneami aktavuođas mii mearkkaša ahte dutki čuvvo, dokumentere ja lea maid mielde ovdánahttinbarggus ja bagadallamis seamma áiggi.

Dutkama ulbmil leai čilget ja defineret sámi pedagogihka ja didaktihka sámi mánáidgárddis. Pedagogihkka ja didaktihkka váldá vuolggasaji sámi kultuvrras ja gielas, nannet sámi máná rievtti iežas gillii ja kultuvrii. Dutkan lea mielde defineret ja nannet ahte sámi sisdoallu ja vuolggasadji sámi mánáidgárddiin šaddá bistevažžan, vai eallá ja fievrriduvvo viidáset buot sámi mánáidgárddiide ja eará ásahusaide. Dutkan plánejuvvui ovttas oahpahusain ja SáMOSa ovdánahttinbargguin.

Dutkanprošeaktajovkkoš ledje prošeaktajođiheaddji Ol-Johán Sikku, veahkkedutkit ja goahtejođiheaddjit Sámi allaskuvllas. Ulbmil leai ahte bearrái geahččat ovdáneami ja bohtosiid dutkamis.

Dutkanáigodat lea guhkiduvvon 31b miessemánu 2023 rádjái goas allaskuvla galgá geiget dutkanraporta Sámediggái.

SáMOS ovdánahttin, mii mearkkaša ahte SáMOS lea organiseren, čuovvulan ovdáneami mánáidgárddiin ja doallan orgánisátuvrralaš aktavuođaid Sámi allaskuvlla oahpahusain ja dutkamiin. Olles dát proseassa lea vuođđun dan sámi pedagogalaš prinsihpaid- ja giellaovdáneapmái ja maid oahppa makkár bagadallanvuogit- ja gelbbolašvuođaloktendárbu lea boahtteáiggis. Sihke SáMOS ja Sámi allaskuvla leat bagadallan Pilohtamánáidgárddiid ovdánanoasiid olles áigodaga.

Pilohtamánáidgárddit leat ovdánan olu dán áigodagas. Leat olu ovdanbuktimat ja buorre beroštupmi vuosehuvvon oahpu ja ovdánanbargguid oktavuođas. Lea lunddolaš ahte váldá áiggi ovdal stuorit rievdadanproseassas ožžo bohtosiid. Dađi mielde lea loktanan áddejupmi ja de lea maid boahtán ovdáneapmi gos mánáidgárddit leat muktán bargovugiid ja sin mánáidgárddi organiserema sápmelaš pedagogalaš jurddašeami ektui.

SáMOSa koordináhtor Pilohtamánáidgárdebarggus leai Anne Jannok Eira ja allaskuvla koordináhtor leai Anne Ingebjørg Svineng Eriksen.

Ráhkadit bagadallanvuogi sámi mánáidgárddiide

Pedagogalaš prinsihpaid- ja gievrras giellaovdáneapmái gullu maid bagadallan mánáidgárdis. Bagadallan lea deatalaš oassi ovddideamis/jurdagiid muktimis. Vuođđu lea sámi mánáidgárddiid organiseren ja bargovuohki sámi kultuvrra ektui gos lea sámi pedagogihka, sámi árvvut ja gievrras giellavuogit. Dat lea vuođđun sierra bagadallamiidda mat leat álggahuvvon pilohtamánaidgárddiid luhtte. Bagadallanortnet lea dainna vugiin leamaš geahččaleami vuolde ja árvvoštallon dađi mielde got olli teoriijas duohtavuhtii mánáidgárddis.

Bagadallanortnet lea oahpahan ja ovddidanreaidun sámi pedagogalaš prinsihpaide ja gievrras giellamodeallaide. Bagadallanortnega sisdoallu ja hábmen boahtá válmmaš geavahussii čakčat 2023.

Bagadallansokkis leat leamaš: Ánne Jannok Eira, Anne Marge Päiviö, Stigo Holm ja Carina Sarri.

Girji – UNNA OLBMOŽIID DIHTII – almmuhuvvui 2019

SáMOS bijai juo álggus návccaid ráhkadit ođđa sámi pedagogalaš girjji mii galgá láidestit dan ođđa sámi mánaidgárdde pedagogalaš ovdánea-mi boahtteáiggi. Girječállit leat Asta Mitkijá Balto, Anne Ingebjørg Eriksen, Gudrun Kuhmunen ja Carina Sarri. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo čálii ovdasáni. Girji govvida sámi mánáidgárdepedagogihka ja lea čállo-juvvon davvi-, julev- ja oarjelsámegillii ja maid dárogillii. Girji fállojuvvui visot sámi mánáidgárdebargiide ja iežáide geas lea beroštupmi. Girji addui olggos Sámi mánáidgárdekonferánssas Oslos 10.b. miessemánus 2019.

Govva: Ol-Johán Sikku

4.5 Vuođđu sámi rámmaplánii sámi mánáidgárdesuorggis

Sámi pedagogalaš prinsihpaid ja gievrras giellamodeallaid bargu lea maid dahkkon dego vuođđun boahttevašáiggi Sámi rámmaplánii.

Go stuoribu govvida mánaidgárddiid dili ollis servvodagas de leat dáža mánaidgárddigo juohke guovllus visot doarjja otná rámmaplánas, oarjemáilmmi pedagogihkas, mánáidgárdehábmen, doarjagat ja hálddašeapmi gielddas ja stáhtas. Visot struktuvrrat leat dahkkon sin várás.

Jus buohtasta sámi mánaidgárddiid dili, de lea gal doarjja rámmaplánas sámi gilli, sámi kultuvrii ja sámi vugiid mielde bargat, muhto beare moatti dajaldaga vuođul, maid sámi mánáidgárddit ieža fertejit dulkot maid dat mearkkaša. Dat dulkon ja bargovugiid hábmen lea gitta dan sámi kultuvrralaš máhtuin mii lea juo lunddolaččat sámi mánaidgárddiid jođiheaddjigo ja bargigo. Dasa eai otne gávdno eanet njuolggadusat.

Dat mearkkaša ahte kvalitehta ja sámi máhttu mánáidgárddis sáhttá muktot aktanis go boahtá ođđa jođiheaddji mas o.m.d. ii lea dat vuđolaš sámi kultuvrralaš máhttu. Dat vuoseha ahte otná sámi pedagogalaš bargo lea rašši ja gitta eaŋkil olbmuigo geat leat jođiheaddjit ja pedagogat. Dat fas mielddisbuktá ahte lea stuora kvalitehtalaš earru sámi mánaidgárddiid gaska jus ohcá kvalitehta mii vuolgá sámi árvovuođus, kultuvrralaš máhtus ja sámi gielas.

Dát vuoseha ahte stuoraservvodaga struktuvrrat eai doarjjo sámi mánaidgárddiid sámi kultuvrralaš ovdáneapmái, earet go teorehtalaččat.

> Jus galgá lihkostuvvat joatkit sámi ovdánemiin, de ferte institušonaliseret sámi vuohkái olles mánáidgárdesuorggi. Akta deałalaš oassi das lea ahte oažžut sadjái sámi rámmaplána. Nubbi lea ahte láhkarievdadus dahkko ahte juohke sámemánás lea njuolggus oažžut báikki sámi mánáidgárddis. Dasa lassin dárbbaša gelbbolašvuođa-loktema ja bagadallama sámi pedagogihkas ja giellaovdáneamis visot sámi mánáidgárdebargiide juohke jagi.
>
> Doarjjaortnegiid ferte hábmen nu ahte lea olles Sámi servvodaga vuođul gos o.m.d. sáhttá dárjut seammalágán gurssiid ja bagadallamiid olles Sámis ja eai lea čadnon dáčča suohkan- ja regiovnnaid struktuvrraide ja hálddašanvugiid vuollái. Rekryteren

lea maid deałalaš sámi alla-skuvla mánáidgárdeoahpaheaddjeohppui go doppe lea otne áidna oahppu gos oahpahuvvo sámi pedagogihkka prinsihpaid ja gievrras giellaoahpahanvugiid ektui.

Doaibma ferte leahkit bajimuš dásis gos mánáidgárddiid kvalitehtalaš sisdollui, sámi árvvut, luonddufilosofiija, giella, kultuvra, jođiheapmi ja árbedieđut guddet pedagogalaš- ja gielalaš barggu.

Dát lihkustuvvan vuolgá maid dan sámi servvodatgovas mii bidjá vuođu dan dássái gosa min galgat ovddidit sámi doaimmaid. Dat vuolgá sámi politihkalaš ulbmiliigo ja sámi servvodatásahusaid áigumušago man dássái min hálihit ovddidit sámi mánáid boahttevašáiggi.

De leage illuáigi go mii leat čađahan dán stuora SáMOS prošeavtta buriidgo bohtosiigo.

Badjebealde: Stigo Holm, Vuosttaškonsuleanta mánáid-gárdejuhkosis Anna Kristine Skum Hætta, Hoavda Mánáid-gárdejuhkosis, Carina Sarri, konsuleanta Sámemánáid-gárdde pedagogalaš čeahppi, Anne Marge Päiviö, Vuosttaš-konsuleanta mánáidgárdejuhkosis, Anne Jannok Eira, Seniorráđđeaddi mánáidgárde-juhkosis, Marikajsa Laiti, Vuost-tašamanueansa ja Sámi allaskuvlla dutki čadnon SáMOS prošektii. Vuollelis: Ol- Johán Sikku, SáMOS prošeakta-jođiheaddji ja Lisbeth Eira, Sámedikki Oahpahusossodaga direktevra. Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi.

4.6 Gelbbolašvuođalokten ja strategiija sámi mánáidgárdesektorii

SáMOSa bargu gelbbolašvuođaloktemiin lea vuosehan ahte áššši guoská olles sámi- ja stuoraservvodaga doaimmaide ja resurssaide. Seamma áiggi fertejit evttohusat got Sámediggi ja sámi servvodat ieš hálddaša ovdáneami ja doarjagiid sámi servvodaga dárbbuid ektui.

Sámi gelbbolašvuođalokten lea ollu čadnon stuoraservvodaga struktuvrraide mat eai álo váldde vuhtii got sámi servvodat doaibmá, makkár dárbbut o.m.d. sámi mánáidgárddiin leat, bargiid rekrutteremis ja got gokčat sámi pedagogalaš- ja sámi giellaoahpu. Gelbbolašvuođa ruhtadeapmi ja organiseren lea čadnon stuora-servvodaga eiseválddiide ja suohkaniidda, ii nu got sámi servvodat doaibma ja lea organiserejuvvon.

Lea dárbu eanet oahppo-materiálaid sámi mánáide. Dá muhtin oassi maid sáhttá gávdnat Sámedikki oahppo-neavvoguovddážis.

Govva. Ol-Johán Sikku.

O.m.d. lea Rekomb ja Dekomb doarjjaortnet čadnon sierra regiovnnade, suohkaniidda ja dasa vissa oahppoinstitušuvnnaide. Dat mearkkaša ahte sámi gelbbolašvuođalokten ii lea sáhttán ruhtaduvvot dien boktu go sámi servvodat doaibmá dego akta ollis servvodat mas leat iežas dárbbut. Dat ii sáhte juhkkot ja bieđganit stuoraservvodaga vuollái, de ii gávdnu dat máhttu masa lea dárbu sámi giela ja sámi kultuvrra ektui. Ja jus gávdnu lea nu máŋgga dásis ahte sámi mánnái šaddá dego vuorbádeapmi gos soaitá leahkit orrunbáiki go lea unni.

Sámemánáin ii lea otne riekti oažžut sámegielat mánáidgárdesaji. Leat ain ollu sámemánát geain ii lea vejolašvuohta oahppat iežas giela ja kultuvrra nuogis buori dásis. Lea omd. dárbu ahte mánáidgárdeláhka mukto nu ahte visot sámemánáin lea riekti oažžut mánáidgárdesaji gos lea sámi pedagogihkka, gievrras giella, kultuvra ja árbemáhttu.

Sámedikki rolla ferte leahkit čielgasit nu ahte lea hálddašeaddji resurssaide ja strategalaš plánemii. Sámediggi ferte maid bajit dásis sáhttit leahkit mielde hábmeme njuolggadusaid sámi mánaidgárddiid bearráigehččui nu ahte gávdnu gelbbolašvuohta sámi servvodahkii, pedagogihkkii, gillii ja maid sámi mánáid njulgosiid iežas kultuvrii. Ulbmil lea ahte sámi mánát galget oažžut iežas kultuvrralaš- ja giellanjulgosiid gokčot ja ahte juohke sámi mánná ožžo mánaidgárdefálaldaga alla sámi kultuvrralaš dásis.

Nubbe soffáságastallan Unna olbmožiid dihte konfereanssas sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid geavaheami ja ovdáneami ja boahttevašáiggi sámi mánáidgárddis.

Aura Pieski, Oahppomateriála-bargi ja erenomášoahpaheaddji Anáris, Stina Negga, pedagogalaš jođiheaddji Skierri mánáid-gárddis Váhčiris ja ságastallan-jođiheaddji Anne Jannok Eira, SáMOS/Sámedikkis.

Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi.

> Sámediggi/SáMOS oaidná ahte ferte ráhkaduvvot gelbbolašvuođalokten strategiija sámi mánáidgárdesektorii mas galgá ulbmil ahte bargit sámi mánaidgárddiin sihkkarastojuvvot vejolašvuođaid oažžut gelbbolašvuođa-loktema ja bagadallama sámi pedagogihkas ja gievrras giellaovdáneamis. Dat strategiija ii sáhte čadnot stuoraservvodaga struktuvrraide, muhto leahkit heivehuvvon sámi servvodahkii ja ruhtaduvvot sierra.

Eanet čilgehus gávdnu kapihttal 6.5 Loaidu 4. Gelbbolašvuođa ovdánahttin, siidu 45.

4.7 Aktasašbarggu bohtosat Sámi allaskuvllain

Sámedikkis/SáMOSis ja Sámi allaskuvllas lea aktasašbargo- ja áigumuššiehtadus leamaš 1.b ođđajagimánu 2019 rájis ja manai olggos 31.b juovlamánu 2022.

Ulbmil leai ahte Sámediggi/SáMOS ja Sámi Allaskuvla dán vuođul ovttas ovddideaba gelbbolašvuođa sámi mánaidgárddiide, čielggadit dutkandárbbuid, ovttasbargu rekrutteremii ja semináraid bokte juohkit ja čoaggit dieđuid. Šiehtadus lea leamas deałalaš vuođđun SáMOSa ja Sámi allaskuvlla aktasaš ovdáneamis ja maid veahkkin ollet buriid bohtosiidda prošeavttas.

Konkrehtalaš aktasašbargodoaimmat leat leamaš Pilohtamánáidgárdeoahpahus Ped 606, dutkanprošeakta čadnon pilohtamánáidgárddiid ovdáneapmái, gelbbolašvuođa-lokten ja mánáidgárdeseminaraid- ja konferánssaid ordnen. Šiehtadusa vuolláičállit ledje Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen ja Sámi allaskuvlla daláš rektor Gunvor Guttorm.

Dat lea buktán nanu vuođu aktasašbargui dan áigodagas ja maid boahttevašáigái. Mánáidgárdeovdáneamis lea deałalaš ahte Sámediggi ja Sámi allaskuvla barget giehtalaga ovddos guvlui maid jus galgá buori kvalitehta doalahit sámi mánáidgárddis.

Maŋŋel dan lahka oktasašbarggu SáMOSa aktavuođas oidno Sámi allaskuvlla boahtte áiggi plánain ovdáneami mánáidgárdesuoggis:

Sámi allaskuvlla lea mearridan álggahit Masteroahpahusa mánáidgárdeoahpa-headdjeoahpahussii. Dat buktá vejolašvuođaid rekryteret eanet dutkiid ja ohppiid mii lokti mánáid-gárdesuorggi dásseárvvu servvodagas. Dat fas loktii olles kvalitehtadási boahttevašáigái.

Ná čilge Sámi allaskuvla dan ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu, GMOA sisdoalu mii galgá álggahuvvot čakčii 2023.

> "Sámi allaskuvla oaidná ahte lea dárbu hukset molssaeavttu dábálaš sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeohppui ja BMOA:ii, servodatdárbbuid dihte.
>
> Vejolaš čoavddus lea boahtán allaskuvlla mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu fágabirrasis ahte hukset ja lágidit deaivvadan- ja neahttavuđot Geabbilis sámi mánáidgárdeoahpaheaddje-oahpu (GMOA), mii bistá golbma ja bealle jagi, čieža lohkanbaji, ja mii čađahuvvo geabbilisvuođain, nu go guhkit áiggi badjel, ja muhtun oasi oahpahusas čađahit lávdadeami ja digitála oahpahusa bokte.
>
> Ovdamunit dákkár oahppomálliin leat ahte ohcciin lea vejolašvuohta leat oasseáigge dienasbarggus oahpu vuolde. Seammás oahppu ii eaktut ahte ohccis lea virgi mánáidgárddis. Oahppu fátmmastivččii eanemus vejolaš ohcciid, sihke sin geat leat fásta dahje gaskaboddosaš virggiin mánáidgárddiin, ja sin geain ii leat mánáidgárdeduogáš dahje bohtet njuolga joatkkaskuvllain."

Dábálaš sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeoahppu, BMOA, lea jođus dego ovdal muhto dat gáibiduvvo ahte ohcciin lea fásta virgi mánáidgárddis ja ahte sin bargo-báiki/mánáidgárdi doaibma lea oassin oahppanarenas. Dát oahppomálle sirre eret buohkaid geain ii leat fásta virgi. Seammás sámi mánáidgárddiin leat odne unnán resurssat doaibmat lassi oahppanarenan.

Dán aktavuođas lea Sámi allaskuvlla buktán árvalusaid čoavdin dihte boahtte áiggi hástalusaid:

> Ahte Sámediggi áinnas loktešii Geabbilis sámi mánáidgárde-oahpaheaddjeoahpu (GMOA) ásaheami Máhttodepartementii ja Sáme-dikkiid ovttasbargoorgánaide.
>
> Ahte ásahuvvo ovttasbargojoavku mii bargá ovddidit rekruterema sámi mánáidgárdeoahpaheaddji oahpuide viidát sihke riikkas ja rájárasttildeaddji.
>
> Ahte Sámediggi ja Máhttodepartemeanta searvaba ja juolludeaba resurssaid rekruterendoibmii ja Geabbilis sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu (GMOA) čađaheapmái.

Dát aktasašbargu joatká ja áššit gieđahallot Sámedikki ja Sámi allaskuvla fásta coahkkimiigo politihkalaš ja hálddahusdásis.

4.8 SáMOS gávpemearka árvu

SáMOSa gávpemearka SáMOS namain ja logoin lea máŋggaid jagiid vuđolaččat bargon sisa mánaidgárddiid, UH-sektora, eiseválddiid ja sámi servvodaga diehto-mielalašvuhtii. Das lea otne stuora eahpeávnnaslaš/immateriála árvu go dat muitala mii sámi mánáidgárdde kvalitehta lea ja ahte sisdoallu lea sámi mánáid-gárdepedagogihkka ja gievrras giellamodeallat.

Sámediggi berre joatkit geavahat SáMOSa go ovddida ja govvida sámi mánáidgardiid ja dan ovdánanbarggu mii dan aktavuođas dahkko. Omd sáhttá dan oasi namuhit SáMOS ovdánahttin formála dokumeanttain, dego bušeahtas ja maid go buktá ovdii mánáidgárdeáššiid.

4.9 SáMOSa sámi organiseren ja jođihanvuohki

SáMOS lea bargan organisašuvdnahábmemiin ja čađahemiin sámi kultuvrra-, sámi árvvuid- ja dekoloniserema ektui das go sámi jurddašeapmi, máhttu, árvvut ja organiseren lea badjelgehččon sihke sámi ja dáčča servvodagas. Koloniseren jurdagat stivrejit dávjá got sámi vuolggasaji ja maid sámi mánáidgárddiid árvovuođu árvvostuvvu servvodagas.

Prošeavtta bargovuogit ja bargostruktuvrraid hábmen vulget das ahte juohke bargo-oasis galgá leat sámi vuolggasadji gos sámi dieđuide ja máhttui bidjo alla árvu, mii galgá čuohcat prošeavtta čađaheapmái ja bohtosiidda.

Searvelatnja - Vuolggasadji vuođđojurdagii SáMOSa organiserenvuohkái ja bargomállii.

Searvelatnja, mii lea oahppan- ja gulahallanlatnja gosa buohkaide lea bures boahtin, (Sara, Mikkel Nils 2004) lea leamaš deałalaš oassi dego vuođđojurdda SáMOSa organiserenvuohkái ja bargomállii.

> Searvelatnja čatná ovddas sámi dieđuid, máhtu ja árvvuid luondduin ja olbmuin boahttevašáiggi oahppamii ja ovdánahttimii ja deattuha gullevašvuođa o.m.d iežaset birrasii/lundui, kultuvrii, árbevieruide, ealáhusaide ja eallinvugiide. Dat praktihkalaš čađaheamit čađahuvvojit ovddidanproseassas sámi jođiheami ja sámi vuogi mielde, nugo ráđđádallat ja bagadallat buohkaiguin geat servet.

Seammás go searvelanjas beassá juogadit praktihkalaš máhtu de oasálastin buorida maid olbmo sosiála ja gulahallančehppodagaid. Searvelatnja lea arena gos máŋga buolvva deaivvadit ja gos oahppan dáhpáhuvvá ovttas earáiguin. Searvelanjas oassálastet sihke ollesolbmot, boarrásat, nuorat ja mánát.

Dan kultuvrralaš ovttasbargui mii searvelanjas dáhpáhuvvá gullá maid enkultureren. Dat muitala álgoálbmotservodaga bajásšaddan proseassa birra gos ollesolbmot leat deałalaš ovdagovat. Mánnái ja ollesolbmui lea hui dehálaš beassat identifiseret iežas kultuvrii ja dovdat dan oktasaš gullevašvuođa, juoga mii ovdánahttojuvvo enkulturerema čađa. Enkulturerema ulbmil lea fuolahit dan gullevašvuođa sámi servodahkii, mii dárbbašuvvo vai sáhttá leat oassin kultuvrras.

Go Mikkel Nils Sara logaldalai SáMOS konfereanssas 22b njukčamánus 2023, de son maid čilgii ahte searvelanjas ii lea beare akta mearrideaddji, eaige dárbbat leat beare olbmot geat mearridit. Olmmoš ferte guldalit earáid maid, dego luonddu, ilbmiid, šattuid ja elliid mat leat mielde dan searvelanjas mii du birrasii gullu. Olmmoš šaddá de dat mii ovddasta daid mat eai lea doppe iežas ovddasteame.

SáMOSa searvelanjas sáhttá de namuhit omd. mánát, oahpaheaddjit, hoavdat, jođiheaddjit, vánhemat, eaiggádat, eiseválddit, politihkkárat, giella, luondu, árbevierru, stoahkanávdnasat, olgo- ja sistebiras, sámi kultuvra, dáža kultuvra, kulturipmárdus, máhttu, gullevašvuohta ja ruhtadeapmi.

Dát vuođđojurdda ja bargovuohki lea leamaš stuora veahkki ja nanusmuhttán SáMOS joavku doalahit sámi vuolggasaji, loktet iežame kultuvrralaš máhtu ja loktet dan bajimuš dássái. Dat lea maid vuosehuvvon ávkkálaš go SáMOS lea bargan omd. ovdánan-barguigo pilohtamánáidgárddiid ektui ja maid go lea hástalan aktasašbargoguimmiid dego Sámi allaskuvlla.

Goađi struktuvra

SáMOS lea organiserejuvvon árbevirolaš goađi struktuvrra vuođul gos leat sápmelaš doahpagat ja main lea sierra sisdoallu goađi árbevirolaš vuogi ektui. Danin sáhttá čielgasit oaidnit strukturgovvádeamis ja maid doahpagiid sisdoalus gosa gullu ja man dásis bargu dahkko.

Goahtemodealla organiserema plánemis ja čađaheamis leat sullii seamma lávkkit dego dábálaš oarjemáilmmi prošeaktaplánen. Stuorimus earru lea, ahte sápmelaš vuolggasajis leat maid sámi árvvut, -jurddašeapmi, -jođiheapmi ja sámi vuohki govvádit ja čilget dáhpáhusaid. Goahtemodealla hierarkiija vuolgá árbevirolaš sámi ráđđádallan, soabadan ja jođihanvugiidgo mii dahká ahte juohke oasseváldin lea sierra ja seammadássásaš árvu iežás máhtu vuođul oasálastit, buktit oaiviliid ja oahppat seamma áiggi.

SáMOS prošeavtta čađaheapmi

SáMOSis leat **Árran** prošeaktajoavkkus dahkkon visot plánen ja mearrádusat mat gullet prošeavtta čađaheapmái. Plánaid ja čađahemiid organiserema vuođđu lea searvelatnja gos ráđđádallan ja ráđiid juohkin lea guovddáš. Prošeaktajođiheaddji lea jođihan ÁRRANa, geas leai ovddasvástádus visot doaimmaide mat galge čađahuvvot. ÁRRAN lea čoahkkinastán nu dávjá go lea leamaš dárbu barggu ektui, omd. juohke vahku dehe hárvvibut.

Prošeaktajođiheaddjis leai čađa aktavuohta juohke Loaidduin, Sokkiin ja dasa gullevaš bargit geas lea ovddasvástádus sierra doaimmaide.

Barggut leat dahkkon **Loaidduin** gos leat sierra sierra Sokkit - bargojoavkkut dahje doaimmat prošeakta-, ja áigeplána ektui. Juohke Loaiddus leat ulbmilat, ruhtadeapmi ja áigeplána. Prošeaktajođiheaddji lea oasálastán eanas plánencoahkkimiigo.

Loaidduin leat leamaš iežas čađahanplánat ja čoahkkimat. Visot doaimmat gullojit vissa Loidui muhto sierra barggut sáhttet čađahuvvot máŋgga Loaiddus. Buorre ovdamearka dasa lea Pilohtamánáidgárdedoaibma, mii leai akta dain stuorimus doaimmain SáMOSis. Dat gullu Loaidu 3 Mánáidgárdeovdáneapmái ja leai iežas Soggi. Pedagogalaš prinsihpaid ovdánahttinbargu leai maid iežas Soggi mii gullui Loaidu 3 vuollái. Oahpahus ja dutkan gullui Loaidu 4 Gelbbolašvuođa ovdánahttimii ja giellaovdánahttin fas Loaidu 5 Gievrras giellavuogit.

Árrana láhttut leat leamaš: Ol-Johán Sikku, prošeaktajođiheaddji ja láhttut; Anne Marge Päiviö, Anna Kristine Skum Hætta, Anne Jannok Eira ja Stigo Holm.

Sokkit leat sierralágán bargojoavkkut dahje guorahallamat guhkit dahje oanit áigái. Sáhttet maid leahkit beroštеaddjit/aktasašbargoguoimmit čadnon Loaidduid bargguide. Doaimmat sáhttet maid leahkit čadnon máŋgga Loidui sierra bargguid čađaheami vuođul. Giellasoggi, mii dagai Gievrras giellamodeallaid raporta lea akta ovdamearka.

Goađi boaššus lea **Njunuš** mii lea SáMOSa stivrenjoavku geas leai strategalaš ovddasvástádus váldoulbmila ektui, čađaheapmái ja ekonomiijai. Njunuščoahkkimat leat dollon sullii golbmii jagis. Mandáhta mearriduvvui 25.11.21. Láhttut leat leamaš Oahpahusossodaga BOA, Giellaossodaga GIE, Ealáhus, kultuvra ja dearvvašvuođa EDK ja Vuoigatvuođat ja riikkaidgaskasaš áššit VUOR ossodagaid jođiheaddjit. Dasa lassin vel Mánáidgárdejuhkosa fágajođiheaddji ja SáMOS prošeaktajođiheaddji.

> Dáinna vugiin sáhttá vuosehit ahte sámi ovdánahttinbargguid buoremusat sáhttá ovddidit go leat seamma vuođđoárvvut ja bargovuogit jođihan- ja ovdánahttinbarggus, dego dan maid áigo ovddidit sámi kultuvra ja árbevirolaš máhtu ektui.

Bargolávkkit Goahtemodeallaš

Vuolggasadji gos čielggaduvvo dálááiggi duogáš, mii lea ovdánahttindárbu ja man sámi kultuvrralaš vuolggasajis ja árvovuođus bargu galgá dahkkot. Buoremus vuohki lihkostuvvat sámi ovdánahttinbargguigo lea go leat nanu sámi vuođđoárvvut ja bargovuogit jođihan- ja ovdánahttinbarggus.

Ulbmil ja áigumuščielggadeapmi gos ulbmilat galget čielgasat ja leat vejolaš mihtidit kvantitatiiva, kvalitatiiva ja kultuvrralaš árvvuid ektui. Dása gullu maid árvovuođu- ja ulbmiljoavkku čielggadeapmi.

Čađahanplána gos lea prošeaktaáigumuš, plánenoassi, čađaheapmi, loahpaheapmi ja implementeren. Dáid bajilčállagiid vuolde sáhttá čielggaduvvot prošeavtta namma, eaiggát, bargovuohki ja jođihanmálle, jođiheaddji, áigodat, aktasašbargoguoimmit, berošteaddjit, doaimmat, ruhtadeapmi ja eará resursadárbbut. Organiserenhápmi prošeavtta sturrodaga ektui ja rádjen, čađahanlávkkit, áigeplána, kritihkalaš lihkostuvvanfáktorat, árvvoštallanplána. Sierra reidduid, o.m.d. GANTT-diagrámma, sáhttá geavahit ahte doallat doaimmaid ja áiggiid plána ektui.

Implementeren ja loahpahanplána. Doppe lea dokumentašuvdna, raporteren, diehtojuohkin ja evttohusat got bohtosat fievrriduvvojit viidásit ja gii váldá ovddas-vástádusa. Implementeren galgá álggahuvvot juo delle go bargá čađahanplánain ja dáđi mielde ođastuhttit ovdánemiid ja bohtosiid ektui.

Čuovvoleami, plánema ja buoridanmoni dihte leat čađahuvvon vahkkosaš plánen-čoahkkimat, Teams boktu, SáMOSa ja Sámi allaskuvlla pedagogihkalaš ja gielalaš oahpahusjođiheami ja dutkama gaskkas. Juohke nuppi vahku leat dollon čoahkkimat SáMOSa, Sámi allaskuvla ja njealji pilohtamánaidgárdejođiheddjiid gaska. Ulbmil leai ahte lasihit diehtojuohkima ja plánet ovdánahttinbargguid.

Bohtosiid implementeren prošeaktaeaiggáda, aktasašbargoguimmiid ja eará berošteddjiid doaimmaide ferte leahkit čađahanplánas juo álggu rájes nu ahte prošeaktabohtosat álget váldit saji nu jođánit go lea vejolaš. Muktinproseassat váldet áiggi go olbmot ja organisašuvnnat leat ollu gerddiid cieggan muhtin bargovugiide.

Formálalaš doaibma- ja ekonomalaš raporteren lea čuvvon sámedikki njuolggadusaid ja bargomálle. SáMOS lea dássidit raporteren SáMOS Njunuhii, Sámedikki jođihanjovkui ja Sámediggeráđđái čoahkkimiid, gulahallamiid ja D-notáhtaid, ráđi dieđáhusaid ja jahkedieđáhusaid bokte. Plánen lea maid dahkkon lahkavuođain BOA jođiheddjiin ja mánáidgárdejuhkosiin.

> SáMOSis lea maid diehtomielalašvuohta leamaš juo álggu rájes ahte koloniseren váikkuha delle go rievdadanproseassago- ja dekoloniseren-vugiidgo álgá bargat sámi servvodagas ja ahte olbmot lagasbirrasis sáhttet leahkit eahpesihkkarat got galget dan ektui jurddašit ja doaibmat. SáMOS lea juo ovdagihtii diehtán ahte sáhttá šaddat váttis oažžut ipmárdusa aktanaga ahte lea vejolaš dekoloniseret bargovugiid ja maid organisašuvdnahámi.

Dat duođaštuvvo maid koloniseren/dekoloniseren dutkamušaidgo mat leat dahkon miehtá máilmmi. Álgoálbmotdutkit dego omd. Rauna Kuokkanen, Sámis, Linda Tuhiway Smith ja Graham Hingaroa Smith, Maoris, duođaštit iežaset dutkamiin ahte koloniseren lea čuohcan nu garrasit álgoálbmogiid iešdovdui ahte mii eat šat jáhke ahte mis sáhttá leat iežamet organisašuvdnamálle ja bargovuogit gos vuolggasadji lea min kultuvrras ja árvovuođus. Sii maid duođaštit ahte váldá áiggi dekoloniseret ja beassat eret mainstream jurddašeamis ja -norpmas.

4.10 Árvvoštallan SáMOSa prošeavttas

Pricewater Coopers, PwC lea čađahan guokte árvvoštallanoasi SáMOS prošeavttas. SáMOS bijai árvvoštallanbarggu almmolaš gilvaleapmái 2021 gos PwC šattai vuoiti. Vuosttaš raporta bođii 2021 ja loahpalaš raporta ođđajagimánu 2023.

Árvvoštallanguorahallama čoahkkáigeassu duođašta ahte SáMOS lea lihkkostuvvon ollet ulbmiliidda eanas oasis. Deałaleamos oasit leat čađahuvvon buriin bohtosiin, o.m.d. lea sámi pedagogalaš prinsihpat čielggaduvvon ja girji addon olggos. Gievrras gieldamodeallaid guorahallan ja raporta lea válmmas ja lea juo geavahusas go Lohkanguovddáš lea ožžon bargun álggahit gelbbolašvuođa loktema dan vuođul.

Ná čállá PwC árvvoštallama čoahkkáigeasus:

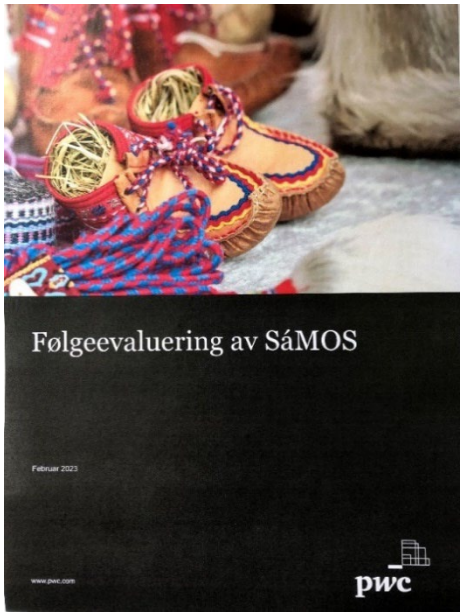

> "Utviklingsprosjektet har kommet lang i å nå sitt hovedmål og vil bidra til å styrke samiske barnehager SáMOS har som hovedmål at "Samisk filosofi skal være grunnlaget for innholdet i samiske barnehager, hvor samiske verdier, naturfilosofi, språket, kulturen, ledelsen og Tradisjonskunnskapene bærer det pedagogiske arbeidet".
>
> Evalueringen tyder på at SáMOS har kommet langt i å skape et rammeverk som gjør at samiske barnehager får dette grunnlaget. Dette er et arbeid som er viktig og som det er behov for. Det er stor sannsynlighet for at SáMOS vil kunne styrker samiske barnehager betydelig hvis det implementeres på en god måte.

Evalueringen er gjennomført i perioden oktober 2021 til januar 2023 og er delt i to deler, en midtpunktsevaluering og en følgeevaluering:

• Midtpunktsevaluering: Den første evalueringen behandler resultater fra prosjektets begynnelse i april 2018 til mars 2021. Grunnlag for evalueringen er rapporten for SáMOS prosjektet, 21.04.2021.

• Følgeevaluering: Den andre delen skal følge SáMOS-prosjektet fra april 2021 til januar 2023.

Grunnlag for evalueringen er prosjekt- og implementeringsplan 2022-2023.

Denne rapporten er et resultat av denne følgeevalueringen, og dokumenterer den. Følgeevalueringen har sett på arbeidet med utviklingsprosess i barnehager (Loaidu 3), Kompetanseheving (Loaidu 4) og Sterke språkmodeller (Loaidu 5), samt det overordnede arbeidet og prosjektledelsen i Arran med fokus på bruk av samiske arbeidsformer og metoder. Den viktigste kilden har vært to arbeidssamlinger, samt supplerende intervju og dokumentanalyse.

Tilbakemelding fra deltakere i arbeidssamlingene tyder på at SáMOS i stor grad er i rute og at det er et behov for det arbeidet som er gjort. SáMOS har bidratt til å tydeliggjøre hva samisk pedagogikk er og hvordan barnehagene bør jobbe med samisk språk i barnehagene.

Pilotbarnehagene som har deltatt i ordningen gir tilbakemelding om at det har stor verdi for deres arbeid at dette defineres og skriftliggjøres. Samtidig har det vært svært verdifullt at de har hatt en veiledning som har gått parallelt med det kompetansehevingsprogrammet de har deltatt i, noe som har gjort det lettere å relatere kunnskapen med deres egen situasjon og hverdag.

Prosjektet har brukt og utviklet samiske arbeidsformer. Dette har i stor grad vært nybrottsarbeid. Samiskgjøring av prosjektorganiseringen er under utvikling og utprøving i prosjektet. Intervju og tilbakemeldinger fra arbeidssamlingen tyder på at dette har styrket prosjektet og de som har deltatt i prosjektet har opplevd at det har vært noe kjent og trygghetsskapende ved at egen kultur er brukt i prosjektet på denne måten.

Siden forrige evaluering er det gjort en jobb med å tydeliggjøre og kommunisere hva som menes med samiske arbeidsformer, et arbeid som bør videreføres. For å kunne realisere gevinsten av den nyskapingen som har skjedd er det viktig å dokumentere og ytterligere tydeliggjøre kommunikasjonen rundt hvordan samiske arbeidsformer har vært brukt i prosjektet."

Maŋŋel go árvvoštallama vuosttaš oassi bođii olggos čađahii SáMOS evaluerenseminára Sámediggepolitihkkáriidda lávdegoddevahku Kárášjogas 31b miessemánu 2022. Das oasálaste PwC árvvoštalli Ane-Margit Eikjok Chalmers gii buvttii ovdan árvvoštallanguorahallama. Pilohtamánáidgárddiid bealde oasálaste Anna Sparrok gii bargá Suoja maanagiertes Snoasas, Katarina Blind, vánhen Snoasas ja Sissel Varsi Eriksen, Álttá Siida mánáidgárddi jođiheaddji. Sii bukte ovdii got sin oidnet dan árvvu go SáMOS prošeakta lea boahtán johtui ja mii sáhttá loktet dási mánáidgárdigo pedagogihkas, gielas ja maid diehtomielalašvuođa sámi kultuvrii. SáMOSa ja BOA bealis oasálaste Anna Kristine Skum Hætta, Anne Jannok Eira ja Lisbet Eira, BOA jođiheaddji. Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen jođihii ja doalai sága áššis.

Árvvoštallama vuosttaš oasis ledje máŋga ávžžuhusa got sáhttá buoridit SáMOSa barggu vel eanet. Ulbmilat čalloje čielgaseappo Prošeakta- ja implementerenplána 2022-2023 sisdoalus. Dat lea maid vuosehuvvon leahkit stuora ávkin ulbmilčađaheapmái ja maid bohtosiid veardideapmái.

SáMOSa bargovuohki ja -hábmen galgá gehččot dekoloniserenčalmmigo ja sámi servvodaga norbma ektui. Jus stuoraservvodaga čalmmiidgo oaidná, de sáhttá SáMOSa čađaheapmi leahkit dego sierranasvuohta sin norbma ektui. SáMOS lea vel eanet čielggadan prošeavtta goahteorganisašuvdnahámi ja bargovugiid sámi árvvuid ja -jođiheami ektui ja maid daid sierra doahpagiid mat leat geavahusas o.m.d. Njunuš, Árrán, Loaidu, Soggi ja Searvelatnja.

Geavaheaddjifokus lea ovddiduvvon dađi mielde go doaimmat leat ovddiduvvon. O.m.d. pilohtamánáidgárdeortnet gos leat njealje pilohtamánáidgárddi oasálastán aktan bargiiguin, mánaigo ja vánhemiigo. Doppe lea čađahuvvon SáMOSa ovdánahttinbargu, oahpahus ja dutkan Sámi allaskuvla boktu. Dat lea buktán vuođu boahttevaš ovdánahttinbargui visot sámi mánaidgárddiide ja implementeren Sámedikki ja sámi servvodaga doaimmaide.

4.11 Oahpahuskonfereansa juohke nuppi jagi

Sámi oahpahuskonfereansa 5-7b. golggotmánus 2021 lágiduvvui ovddasbargguin SáMOS/Sámedikki ja Sámi allaskuvla gaska. Oaivefáddá leai Eamiálbmogiid pedagogalaš filosofiija mánáidgárddis, skuvllas ja alitoahpahusas ja maid internationála eamiálbmotoahpahusa vásáhusaid ja muitalusaid. Logaldallit bohte miehtá Sámi ja maid álgoálbmotguovllus Kanadas, Maori ja Ođđa Selánddas.

Konferánssa árvvoštallama boađus vuosehii nu ollu positiiva vásáhusaid ahte áktasásašbargu berrelii joatkit lágidit oahpahuskonfereanssaid boahtteáiggi. Sáme-diggi ja Sámi allaskuvla mearridedje bidjat johtui plánenjoavkku mii pláne ulbmiliid, fáttaid, ruhtadeami ja čađaheami oahpahuskonferensii 2023 ja maid ahte lágidit oahpahuskonfereanssa ovttas juohke nuppi jagi.

4.12 Diehtojuohkin

SáMOS lea čađahan diehtojuohkimiid ja ráđđádallamiid prošeavtta álggu rájes mánáidgárdiigo, eaiggádiigo, sámi servvodagain, Sámi allaskuvllain, Sámi ráđiin ja sámediggigo ruoŧa ja suoma bealde, suohkaniigo, stáhtahálddahusaidgo, riikadási eiseválddigo dego UDIR ja Máhttodepartemeanta ja olles UH-sektorin davvi riikkain sierra konferánssaid ja semináraid bokte.

2022 ledje máŋggat deaŧalaš konferánssat gos SáMOSis ledje sierra bargobájit gos SáMOS ja Sámi allaskuvlla dutkan buktui ovdii ja maid gulahanseminára sámi pedagogihkka prinsihpaid ja gievrras giellavugiid birra sámi mánaidgárddiid jođiheddjiide ja eará beroštteddjiide.

WIPCE 2022, World Indigenous Peoples Conference on Education 2022

WIPCE 2022, Adelaide, Australias 26-30b čakčamánus 2022, lea stuorimus álgo-álbmot oahpahus- ja dutkankonfereansa máilmmis. Dán geardde oasálaste sullii 2400 álgoálbmot-áirasa. https://wipce2022.net/program/

Sámediggi oasálasttii delegašuvnnain doppe ja buvttii aktiivvalaččat ovdii áigeguovdilis áššiid mat leat miellagiddevaččat maid eará álgoálbmogiidda, seamma áiggi go leai ollu oahppamuš ja aktavuođaid čatnan. Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen leai Keynote speaker gii ožžui ollu beroštumi maŋŋel su sáhkavuoru.

SáMOSis ja Sámi allaskuvllas leai aktasaš bargobádji gos SáMOS prošeakta-jođiheaddji OI-Johán Sikku ja Sámi allaskuvla dutki Marikajsa Laiti čađaheigga ovdanbuktima mii loktii ollu beroštumi ja ságastallama. Sisdoallu leai SáMOS oppalaš bargovuohki, pilohtamánáidgárdeovdánahttin, sámi mánaidgárdepedagogihka ja gievrras giellavugiid bohtosat ja dasa čadnon oahpahus ja dutkan. Bargobájis oasálaste lagabui čuohti álgoálbmotáirasa sierra guovlluin máilmmis.

Sámedikki delegašuvnnas ledje maid Oahpahusossodaga direktevra Lisbeth Eira ja vuođđooahpahusa seniorráđđeaddi Turid Vesterheim. Sámi allaskuvllas ledje 12 áirasa ja maid máŋggat ovdanbuktimat. Loga eanet kapihttal 6.2 Loaidu 1. Mielguoimmit ja diehtojuohkin, siidu 37.

21-22.11.2023 IRECE, International Research in Early Childhood Education, Romsa

https://site.uit.no/irece-tromso/

SáMOS válddii oasi konferánssas gos oasseváldit ledje boahtán visot davviriikkain ja maid eará máilmmis. SáMOS ovttas Sámi allaskuvllain ordnii bargobáji gos bohtosat ja dasa čadnon dutkan Sámi allaskuvla bokte buktui ovdii. SáMOS prošeaktajođiheaddji OI-Johán Sikku ja Sámi allaskuvla dutki Marikajsa Laiti čađaheigga ovdanbuktimiid sámi pedagogihkas, oahpahusas ja dutkamis mii buvttii ollu beroštumi ja ságastallama.

17-18.11.22 Sámi mánáidgárddiid Nanu nannen Seminára, Romssas

SáMOS ordnii sierra gulahanseminára sámi pedagogihkka prinsihpaid ja gievrras giellavugiid birra sámi mánaidgárddiid jođiheddjiide ja eará beroštеddjiide. Fáddán semináras leai pedagogihka prinsihpat, gievrras giellamodeallat, bagadallan, jođiheapmi ja maid ovddidit ja ságastallat got bargat ovddos guvlui ovdánahttin- ja dekoloniserenbargguin. Seminára leai dárbbaš oažžun dihte vástádusaid ja ráđiid dan barggu birra mii lea dahkkon ja mii galggai válbmejuvvot álgogeahčái 2023.

Sámediggeráđđi Mikkel Eskil Mikkelsen rabai seminára ja buvttii ovdii Sámedikki boahttevašáiggi ovdánahttinplánaid.

87 oasseváldi bohte seminárii, eanas sámi mánáidgárddit ja maid Sámi allaskuvllas, SEAD, Romssa ja Nord universitehtas, suohkanat ja Sámeskuvlastivrra Ruoŧa beal Sámi.

Sámi mánáidgárddiid Nanu nannen Seminára, Romssas. Govva: OI-Johán Sikku.

Indigenous Pedagogy in Teacher Education (IPED)

SáMOS lea leamas oasseváldi dan seminararáiddus mii čađahuvvo 2021 gos oasseváldit leat sámi pedagogalaš- ja giellادutkit visot universitehtago sámi guovllus. Korona dávdda dihte čađahuvvo visot seminárat dihtorfierpmádaga bokte.

> The workshop is part of project Indigenous Pedagogy in Teacher Education (IPED), funded by Academy of Finland NOS-HS workshop grant. The project aims to review

and identify the Sámi and Indigenous pedagogy research needs for northern teacher education contexts and to support new research areas' development. The series of workshops concentrates on indigenous knowledge, models, methods and content within formal or non-formal educational systems and focuses on the loss of Indigenous culture. The workshops serve both educational and informative purposes.

Vuosttaš seminára leai 16.-17.b. skábmamánus 2020 gos Ol-Johán Sikku doalai sága Sámedikki oahpahus ja dutkanovdánahttinbargguid birra bajilčállagiin; Present challenges in Sámi education. Nubbe seminára leai 15.-16.b. cuoŋománus 2021 gos ságastallojuvvui omd. movt sámemánaidgárdepedagogihka galgá almmolaččat dohkkehuvvot ja maid movt sámi mánaidgárdeoahpaheaddjeoahpahus galgá ovdánit ollislaččat dan ektui. Goalmmát seminára leai 16.-17.b. borgemánus 2021. Fádda leai boahtteáigi mii vulggii dain fáttain mii gieđahallui guovtti vuosttaš seminárain.

4.13 Covid-19 váikkuhusat

Covid-19 dagahii ahte SáMOS šattai rievdadit čađaheami go ollu doaimmat šadde maŋiduvvot ja čađaheapmi maid šattai váttášit go ii sáhttán fysalaččat doallat oahpahemiid, gursiid, semináraid ja bagadallamiid mánaidgárddiid luhtte ii ge eará berošteaddjigo.

Váikkuhusaid čoahkkáigeassu:

- Báikkálaš deaivvadeamit mánaidgárddiiguin, gielddaiguin, stáhta hálddašeaddjigo ja eará doaimmat eai lea sáhttán čađahuvvot fysalaččat guovtti jahkái .
- Oahpahusat, deaivvadeamit ja bagadallamat čađahuvvoje dihtorfierpmádaga bokte nu guhkás go leai vejolaš.
- Mánáidgárdekonferánssat nationála ja guovlluid ektui eai leat sáhttán lágiduvvot guovtti jahkái.
- Pilohtamánáidgárdeprošeakta gos leai ovdánahttin ja bagadallan sámi pedagogihkas ja gielas galggai álggahuvvot 2020. Dat maŋiduvvui ođđa-jagimánnui 2021.
- Gelbbolašvuođalokten gos leai sierra oahpahus Sámi allaskuvlla bokte pilohtamánáidgárddiide galggai álggahuvvot 2020, muhto maŋiduvvui giđđadálvái 2021.
- Dutkan sámi pedagogihkas Sámi allaskuvlla bokte pilohtamánáidgárddiid aktavuođas galggai bohti johtui 2020 muhto maŋiduvvui giđđii 2021.
- Sámi oahpahuskonferánsa, mii galggai čađahuvvot miessemánu 2020, čađahuvvui golggotmánu 2021 fysalaččat ja streaminge bokte. Konferánsa leai aktasašbargu SáMOS ja Sámi Allaskuvla gaskka.
- Dán áiggi veardiduvvui maid jus olles prošeaktaáigodaga galgá guhkidit go leat nu stuora proseassat maid ferte geargat čađahit jus galgá olahit nu buriid bohtosiid go lea vejolaš, muhto ii šaddan nu.
- Dutkanreaisu Maori guvlui 2020 čavčča bissehuvvui koronadili dihte.

Váikkuhusat go ii beasa fysalaččat deaivvadit go lea oahpahan- ja ovdánahttindilli lea mihá stuorit go jáhkká delle go lea barggu siste. Deaivvademiid lea vejolaš čađahit ja orro maid leahkime buoret go eanet olbmot besset logget sisa dihtorfierpmádahkii. Muhto dat vuosehuvvui ahte dat aktavuohta mii gáibiduvvo oahpahandilis ii lea vejolaš oažžut dan dássái go lea dárbu. Dan vihtanaste oasseváldit mánáidgárdiigo ja maid oahpaheaddjit, ovdánahttit ja bagadallit. Go fas rahpasii vejolašvuohta deaivvadit leai máŋgga ládje vehá dego ođđasit álgit ja leai ollu maid galggai fas juksat oahpaheamis ja ovdáneamis.

4.14 Boahtalaš bohtosat

SáMOSa doaibma lea maid buktán ollu boahtalaš bohtosiid. Dás moadde ovdamearka:

<u>Ođđa doarjjaortnet mánaidgárddiide</u>

Sámediggi lea guorahallan ja mearridan rievdadit doarjjaortnega Sámi mánaid-gárddiide gos bidjot eanet gáibádusat sámi gillii ja sámi pedagogalaš máhttui sámi kultuvrra ektui.

Nuvttá mánáidgárdeortnet lea joðus mii galgá álggahuvvot čakčat 2023 gosa SáMOS ovdánahttinbohtosat leat čadnon. Omd. gelbbolašvuođa lokten, sámi pedagogalaš prinsihpat, gievrras giella ja bagadallan.

Sámi allaskuvla lea váldán daid hástalusaid mat leat boahtán SáMOSa bokte ja mearridan lasihit vejolašvuođaid oažžut eanet ohppiid sámi mánaidgárdeoahpa-headdjeoahpahusaide.

Sámi allaskuvla lea maid mearridan ahte masteroahppu galgá álggahuvvot sámi mánaidgárdepedagogihkas.

Olles UH sektor Sámi guovllus lea dal ipmirdišgoahtán ahte sámi pedagogihkka mánaidgárddiin boahtá váldit saji ja hástala sin maid čuovvut dán sámi ovdánan-geainnu.

Berostupmi SáMOS bohtosiidda lea maid lassánan dađi mielde olles Sámis ja maid eará álgoálbmot guovlluin. Ovdamearkka dihte lea Eye on the arctic mediafitnodat Kanadas čuvvon SáMOS prošeavtta olles áigodaga ja čállán ollu eŋgelas ja fránska gillii go eará álgoálbmotguovlluidgo hálihit diehtit makkár ovdáneapmi sámi guovllus lea. Liŋkkat artihkkaliidda, kapihttal 6. GIRJJÁLAŠVUOHTA JA GÁLDUT.

Go Sámediggi 2020 rievdadii njuolggadusaid pedagogalaš ávdnasiid doarjjaortnegis ahte lágádusat sáhttet ohcat doarjagiid pedagogalaš materiála mánaidgárde-oahpaheddjiid várás, lea rahpan vejolašvuođaid lágidit oahppomateriálaid mat leat doarjjan SáMOSa gelbbolašvuođalokten bargui mánáidgárdeovdáneamis.

Akta doarjja dan aktavuođas maid sáhttá namuhit lea dat mii juolluduvvui Čálliid-lágádussii ođastuhttit Ástá Mitkija Balto vuosttaš oahppogirji sámi pedagogihkas. Lea deatalaš ahte maid oahppogirjjit bohtet olggos mat dorjot SáMOSa bohtosiid pedagogalaš prinsihpaid ektui. Girji SÁMI BAJÁSGEASSIN addui olggos SáMOSa konfereanssas Unna olbmožiid dihte 22b njukčamánu 2023.

Asta Mitkija Balto vuoseha ieżas ođđa girjji SÁMI BAJÁSGEASSIN - Árbevierut-Ealaskahttit Ođasmahttit / SAMISK OPPDRAGELSE – Tradisjon-Fornyelse-Vitalisering mainna lea bargan seamma áiggi go SáMOS prošeakta lea johtán.

Govva: Máret Inger Aslaksdatter Anti, Sámediggi.

Diehtomielalašvuohta sámi mánáidgárdeovdáneamis lea prošeaktaáigodaga loktanan eisseválddiid riika- ja guovlludásis dađi mielde go sii leat oahppan eanet ja oaidnán dan ovdáneami maid Sámediggi ja Sámi allaskuvla leat dahkan. Dat lea deatalaš doalahit aktavuođaid ja diehtojuohkima visot fierpmádagaide mat gusket sámi mánaidgárddiid boahttevašáigái.

Dat ovdáneamit loktejit árvodási sámi mánaidgárdepedagogihkas go de boahtá vejolaš karriearageaidnu gos sáhttá bajit dásis lohkat ja maid šaddat dutki dán suorggis. Dat fas lokti rekryterenvejolašvuođaid oahpaheaddjioahpaide ja dutkamii. Bohtosat boahttevašáigái lea vuordámuš

ahte eanet oahppan oahpaheaddjit váldet bargguid sámi mánaidgárddiide ja dáinna málliin loktana sámi kvalitehta.

5 SáMOSa EVTTOHUSAT JA RÁVVAGAT OVDDOS

SáMOSis leat buorit ja konkrehtalaš bohtosat mii buktá stuora vejolašvuođaid buoridit sámi kultuvrralaš ja -iešdovddu dási sámi mánaidgárddiin. Reaiddut leat válbmejuvvon mii njuolga galgá čuohcat sámi mánáidgárdemánáide, -bargiide ja -eaiggádiidda, go dal leat sámi pedagogalaš prinsihpat ja gievrras giellamodeallat ráhkaduvvon dan várás. Dasa lassin leat bagadallanvuogit ovddiduvvon ahte álkibut sáhttá geavahišgoahtit ođđa máhtu.

SáMOSis leat evttohusat ja rávvagat mii ferte dahkkot ja leat sajis go áigo lihkostuvvat fievrridit álggahuvvon ovdánahttima ovddos:

- Dahkat prošeavtta ovdánahttinbargguid SáMOS ovdánahttinprográmman Sámedikki vuogádagas. Implementeret SáMOSa bohtosiid Sámedikki doaimmaide dego lunddolaš joatká gelbbolašvuođaloktemis. Dan aktavuođas lea maid deatalaš joatkit aktasašbargguin omd. Sámi allaskuvllain ja eará beroštеddjiiguin.
- Ahte SáMOS guokte ollesáiggi virggi dahkkot fásta virgin mánáidgárdejuhkosis. Dat lea eaktun jus galgá nagodit čađahit visot dan ovdáneami mii lea sámi mánáidgárdesuorggis. Dal lea Nuvttá mánáidgárdeortnet jođus gos lea SáMOS ovdánahttin lunddolaš. Dat lea buorre vejolašvuohta joatkit sámi pedagogalaš ja gievrras giellaovdánemiin. Das dárbbašuvvo maid plánen- ja bagadallan-návccaid jus galgá vejolaš čađahit. Dasa lassin bohtet maid visot eará sámi mánáidgárddit, mánaidgárddit sámi ossodagain ja sámi mánát dáčča mánaidgárddiin.
- Árvodási loktet mánáidgárdesuorggis ja ollislaččat oahpahussuorggis. Vuoruhit ruđaid ja olmmošlaš návccaid, go oahppan sámi kultuvrra vuođul ráhkada sápmelaš boahtteáiggi juohke eará suorgái Sámis.
- Ovddidit evttohusa ráhkadit sámi rámmaplána. Vuođđu dasa gávdnu sámi pedagogalaš prinsihpaid girjjis ja gievrras giella modeallaid raporttas.
- Guhkitáiggi gelbbolašvuođaloktenplána sámi mánáidgárdesektorii mii váldá vuhtii gelbbolašvuođaloktema ja karriearavejolašvuođaid visot bargiide mánáid-gárddiin. Dárbu lea mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpahusaide mat leat heivehuvvon máŋggalágan olbmošdillái ahte o.m.d, sáhttá bealleáiggis lohkat. Stuora dárbu lea maid master- ja doaktárgráda prográmmaide lokten dihte árvodási ja rekrutterenvejolašvuođaid mánáidgárddiide ja oahpahusaide.
- Gelbbolašvuođaloktenprográmma ferte ovdánahttit sámi vuolggasajis gos sámi kvaliteahtalokten lea guovddáš sámi mánáidgárddiin ja mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Implementeret sámi mánáidgárdepedagogihka ja gievrras giella-vugiid e.e. gurseráiddugo, mas lea vuođđun sámi kultuvrralaš- ja árbevirolaš máhttu.
- Gelbbolašvuođalokten ferte maid addot mánáidgárddiid eaiggádiidda, vánhemiidda ja eiseválddiide go dat dáhkida ahte šaddá áddejupmi man deatalaš sámi gelbbolašvuohta lea sámemánáid boahtteáigái.
- Ovddidit ja gáibidit jođiheami juohke dásis sámi mánáidgárddiin mii bisuha sámevuođa ja árvvu sámi kultuvrralaš máhtus.
- Bargat struktuvrramuktimiin ja diehtojuohkimiin mii vástida daid guottuid vuostá mat leat sámiid, sámi kultuvrra ja sámi máhtu ektui. Guottut vulget koloniseremis ja rasismmas ja dat sáhttá čuohcat sámi mánáid iešdovdui ja dearvvasvuhtii.
- Joatkit ovddidit doarjjaortnegiid mánáidgárddiide mat dorjot dan ovdánan-geainnu maid SáMOS lea ráhkadan lihkostuvvama dihte olahit loktet sámi kvalitehta sámi giellageavaheamis ja kulturmáhtus sámi mánáidgárddiin boahttevašáigái.
- Hábmet doarjjaortnegiid mánaidgárddiide ahte leat gáibádusat ovddidit sámi kultuvrralaš sisdoalu sámi pedagogalaš prinsihpaid ja gievrras giellamodeallaid ektui.
- Ovddidit sámi mánáidgárdefierpmádaga olles Sámis mii addá vejolašvuođaid juohkit dieđuid, máhtu ja beroštumi sámi guovlluid gaska.

- Ráhkadit Mentorortnega mii addá vejolašvuođaid loktet gelbbolašvuođa ja ovdánahttima iežas eavttuid ektui go dan vuogi sáhttá geavahit eanet friddja ja hábmet dárbbuid jelgii.
- Bagadallanortnegii lea dárbu mas leat ekonomalaš návccat plánet ja guossástallat juohke sámi mánáidgárddi luhtte jahkásaččat. De lea vejolašvuohta praktihkalaččat oažžut veahki maid teorehtalaččat oahppá sierra gelbbolašvuođalokten gursiin ja oahpahusain.
- Dárbbaša dahkkot viidát bargu čilget got galgá/sáhttá hábmet sámi mánaidgárddiid sámi kultuvrra, -pedagoga ja -giela hárrái mas lea čađa SáMOS kvalitehta vuođul. Dasa gullu maid makkár siste ja olgobiras sáhttá leahkit nu ahte govvida ja veahkeha loktet ja oidnošin buktit sámi vuoinna, kultuvrra ja ruovttudovddu. SáMOSis lea ollu vásáhusat go lea guossástallan ja eará aktavuođain ahte eanas sámi mánaidgárddit leat hábmejuvvon dáčča-struktuvrraid ektui pedagogalaš sisdoaluin ja maid got siste- ja olgobiras lea hábmejuvvon.
- Dat lea jierpmálaš doalahit SáMOS nama ovddos maid, go SáMOSis lea eahpitkeahttá stuora immateriála árvu go lea dal dovddus dego sámi mánáid-gárddiid ovdánahtti olles Sámis.
- Álggahit SáMOSa hámat ovdánahttinbarggu vuođđooahpahusdásis. Lea deatalaš bargat sámi kultuvrralaš, gielalaš ja pedagogalaš ovdánemiin viidáseappo agiid mielde go dat dáhkida sámi servvodaga bistit sámi vuolggasajis ja -kultuvrralaš nanusvuođas.
- Válbmet aktasaš čállosa sámi mánáidgárddiid historjjá. SáMOS lea čohkken dieđuid sámi mánáidgárdehistorjjás norggabeale, ruotabeale, suomabeale ja ruoššabeale Sámis.
- Joatkit hástalit UH-sektora ja erenomážit Sámi allaskuvla ovddidit dutkamiid ja oahpahusaid sámi pedagogihkas ja -gielas. Loktet dási ahte lea vejolašvuohta váldit masteroahpo sámi mánáidgárdepedagogihkas ja guhkitáigái ásahit professoráhta dasa.
- Oažžut sámi mánáidgárdepedagogihka dohkkehuvvot almmolaččat. Sámediggi ja Sámi allaskuvla fertejit joatkit bargat sámi pedagogalaš prinsihpago ja gievrras giellamodeallaidgo mat dál leat hábmejuvvon sámi mánáid várás. Go dutkan ja geavaheapmi lassána, de boahtá maid sámi pedagogihkka ovdánit ja sajáiduvvot servvodahkii.
- Go galgá ollet bohtosiidda implementerema boktu ferte bidjat ollu návccaid diehtojuohkimii ja gelbbolašvuođaloktemii nu ahte sajálduvvá sámi- ja maid dážaservvodaga institušuvnnaide. (Buorre ovdamearka lea got Norgga stáhta lea bargan implementeret 2017 Rámmaplána. Sii bidje oalle ollu ekonomalaš- ja gelbbolašvuođanávccaid márkanastit ja sajálduhttit daid oađđa njuolggadusaid. O.m.d. ožžo visot eiseválddit bargun ahte márkanastit rámmaplána sierra konfereanssago, seminárago, gursiigo ja dasa ráhkaduvvo sierra oahppamateriálat dego filmmat ja čálalaš diehtojuohkin.)
- Sámediggi berre loktet árvvu sámi organiseren- ja jođihanvugiide ja ovddidit máhtu jođihit ovdánahttinbargguid ja prošeavttaid sámi vuohkái.
- SáMOSa evttohusa ektui sámegiella lea akta dain sámi pedagogalaš prinsihpain mat ovddas visot eará osiin doallet badjin ja ovdánahttet sámi mánáid ja olles servvodaga. Sámedikki giella ja pedagogalaš organiseren galggalii de maid leahkit aktasaš nu ahte návccaid geavaheapmi mánná oktasaš ulbmila vuođul.
- Hástalit UDIRa bidjat gelbbolašvuođaloktennávccaid sámi pedagogalaš prinsihpaide ja gievrras giellavugiide. Akta vejolašvuohta lea ahte Sámediggi lokti dan dárbbu UDIR:ii ahte šaddá sin oahppokatalogii gos oahppo-institušuvnnat sáhttet ohcat doarjaga.

6 BOHTOSAT PROŠEAKTA- JA IMPLEMENTEREN-PLÁNA 2022-2023 EKTUI

Dán kapihttalis čielggaduvvot doaimmat ja bohtosat Prošeakta- ja implementerenplána 2022-2023 ulbmiliid ja doaibmabijuid ektui.

6.1 Árran

Válmmas 2022-2023

- Hálddašit ja čađahit Prošeakta- ja implementerenplána 2022-2023.
- Váldit vuhtii vásáhusaid mat boahttet ovdii árvvoštallan-guorahallamis SáMOSa barggus.
- Čilget got SáMOS lea bargan organisašuvdnahábmemiin ja čađahemiin sámi kultuvrra-, sámi árvvuid- ja dekoloniserema ektui.
- Raporteret plánaid ja bohtosiid SáMOSa Njunuhii ja Sáme-diggeráđđái.
- Loahpahit SáMOS prošeavtta ja ráhkadit loahpparaporta.

Doaibma ja bođus

Hálddašit ja čađahit Prošeakta- ja implementerenplána 2022-2023.

Prošeakta ja implementerenplána 2022-2023 (Ášši 22/1471) čatnasa Beaiveálggu julggaštussii ja juovlamánu 2021 dievasčoahkkimis mearriduvvon Sámedikki strátegiat sámi mánaidgárdefálaldaga várás 2021-2025. Dán Loahpparaporttas boahtá ovdii ahte bargu lea čađahuvvon buriin vugiin ja ulbmilat leat olahuvvon buori ládje.

Váldit vuhtii vásáhusaid mat boahttet ovdii árvvoštallanguorahallamis SáMOSa barggus.

Pricewater House Cooper, Pwc, fitnodat válbmii vuosttaš oasi árvvoštallamis 07.03.2022 (D-Notáhta, Ášši 22/1285–2) prošeaktaáigodahkii 01.04.2018 – 31.03.2021. Raporta čoahkkáigeasus PwC čállá juo álgosánis ahte ovdánahttin-prošeakta lea álggahuvvon bures ja lea ollen buori muddui ulbmiliid olaheapmái.

Sámediggeráđđi válddi buoragit vuosttá ja čuovvoleamis bođi ovdii ahte:

> "Rådet mener at dette også må presenteres for plenum. En digital løsning kan vurderes for å nå et bredere publikum. Vi må gjerne kunne få konkrete eksempler fra de dette prosjektet har vært ment for. Gjerne at foreldresiden også kan gi sin tilbakemelding på prosjektet. Det er målgruppa som er aller mest spennende. Det er også verdt å merke seg at prosjektet har vært en døråpner i departementene."

SáMOS čađahii SáMOS evaluerenseminára Sámediggepolitihkkáriidda lávdegodde-vahku Kárášjogas 31b miessemánu 2022.

Maŋŋel dan SáMOS ja PwC soabaiga dahkat rievdadusaid árvvoštallanšiehtadusas ahte vuoruhit bohtosiid prošeavtta oaiveosiin. Vuosttas oasis; Loaidu 3 Mánáid-gárdeovdáneapmi, Loaidu 4 Gelbbolašvuođa ovdánahttin ja Loaidu 5 Gievrras giellavuogit. Nuppi árvvoštallanoasis čielggaduvvo got SáMOS lea ovddidan bargovugiid sámi árvvuid ja dekoloniserema ektui ja got prošeakta olli oaiveulbmila bohtosii.

SáMOS válddii vuhtii bohtosiid árvvoštallamis mii mielddisbuvtti ahte prošeavtta ulbmilat čalloje čielgaseappo Prošeakta- ja implementerenplána 2022-2023 sisdoalus. Dat vuosehuvvui leahkit ávkin ulbmilčađaheapmái ja maid bohtosiid veardideapmái.

PwC čađahii nuppi oasi SáMOS árvvoštallamis 01.04.2021 rájes prošeavtta loahpaheapmái. Dan aktavuođas leat guokte bargobáji dollon, 24.11.22 digitálalaččat ja 16.12.22 Álttás fysalaččat ja digitálalaččat. Oasseváldit leat leamaš SáMOS prošeaktabargit, Sámedikki jođiheaddjit Njunuš stivrenjoavkkus, Sámi allaskuvllas dutkit ja oahpaheaddjit, pilohtamánaidgárddiid jođiheaddjit, vánhemat ja eaiggádat. Oktiibuot ledje 23 oasálasti vuosttaš bargobájis ja 25 nuppis.

Vuđolaš čilgehus gávdnu kapihttal 4.10 Árvvoštallan SáMOSa prošeavttas, siidu 25.

Čilget got SáMOS lea bargan organisašuvdnahábmemiin ja čađahemiin sámi kultuvrra-, sámi árvvuid- ja dekoloniserema ektui.

SáMOS lea organiserejuvvon árbevirolaš goađi struktuvrra vuođul gos leat sápmelaš doahpagat ja main lea sierra sisdoallu jurddašuvvon goađi árbevirolaš vuogi ektui. Danin sáhttá čielgasit oaidnit strukturgovvádeamis ja maid doahpagiid sisdoalus gosa gullu ja man dásis bargu dahkko.

Dán barggu vuođđun lea maid Searvelatnja, mii lea oahppan- ja gulahallanlatnja gosa buohkaide lea bures boahtin. (Sara, Mikkel Nils 2004). Searvelanjas čađahuvvojit ovddidan-proseassat sámi jođiheami ja sámi vuogi mielde, nugo ráđđádallat ja bagadallat buohkaiguin geat servet. Searvelatnja čatná ovddas sámi dieđuid, máhtu ja árvvuid, luondduin ja olbmuin boahttevašáiggi oahppamii ja ovdánahttimii. Dat praktihkalaš čađaheapmi doaimmahuvvo ráđđádallan-, plánen- ja ráđiid juohkin čoahkkimiigo/ságastallamiigo.

Dáinna vugiin sáhttá vuosehit ahte sámi ovdánahttinbargguid buoremusat sáhttá ovddidit go leat seamma vuođđoárvvut ja bargovuogit jođihan- ja ovdánahttinbarggus, dego dan maid áigo ovddidit sámi kultuvra ja árbevirolaš máhtu ektui.

Goahtemodealla organiserema plánemis ja čađaheamis leat sullii seamma lávkkit dego oarjemáilmmi nu gohččoduvvon “standard prosjektplanering”. Earru lea ahte dát bargovuohki lea sápmelaš vuolggasajis gos sámi árvvut, sámi jurddašeapmi, sámi vuohki govvádit ja čilget dáhpáhusaid ožžot saji.

Vuđolaš čilgehus gávdnu kapihttal 4.9 SáMOSa sámi organiseren ja jođihanvuohki, siidu 21.

Raporteret plánaid ja bohtosiid SáMOSa Njunuhii ja Sámediggeráđđái.

SáMOS lea raporteren jotkkolaččat SáMOS Njunuhii, Sámediggi jođihanjovkui ja ráđđái Ráđi dieđáhusaid, jahkedieđáhusaid ja D-notáhtaid boktu. Plánen ja čađaheapmi lea dahkkon ovttasráđálaččat mánáidgárdejuhkosiin, BOA direktevrrain ja maid aktasašbargoguoimmigo e.e Sámi allaskuvllain.

Oasseáiggeraportat leat dahkkon áigodagaide:

01.04.2018 - 31.03.2021 Oasseáiggi prošeaktaraporta.

01.04.2021 - 31.03.2022 Oasseáiggi prošeaktaraporta.

01.04.2022 - 31.12.2022 Oasseáiggi prošeaktaraporta.

Loahpahit SáMOS prošeavtta ja ráhkadit loahpparaporta.

SáMOS lea Njunušjoavkku čoahkkimis 30.08.22 buktán ovdii áige- ja doaibmaplána borgemánu rájes 2022 gitta cuoŋománnui 2023 go prošeaktadoaimmat nohket ja raporterenáigi álgá. Loahpalaš beaivi lea 30b geassemánu 2023.

SáMOS loahppakonferánssas Unna olbmožiid dihte, 21-23b njukčamánu 2023 Diehtosiiddas Guovdageainnus, mii lágiduvvui ovttas Sámi allaskuvllain, bukto SáMOSa bohtosat ovdii ja maid dat boahtalaš ovdánanproseassat ja doaimmat mii maid lea viidát bođus ovddasbarggus ja guorahallamiin, omd Sámi allaskuvlla ovdáneapmi ja maid Sámedikki doaimmaid ektui.

Dán SáMOS Loahpparaporttas, áigodat 01.04.2018 - 30.06.2023 bohtet ovdii visot bohtosat, doaimmat, implementeren ja evttohusat boahttevaš ovdáneapmái.

6.2 Loaidu 1. Mielguoimmit ja diehtojuohkin

Válmmas 2022

- Searvat WIPCE álgoálbmot dutkankonferánsii 26-30b čakčamánu 2022 Australias ovttas Sámi allaskuvllain. Buktit ovdii SáMOSa bohtosiid ja dutkama eará álgoálbmogiidda ja gávdnat buriid ovdamearkkaid lasihan dihte pedagogihkalaš máhtu Sámis.
- Ovddidit bistevaš ovttasbarggu sierra beroštеddjiiguin omd. Sámi allaskuvllain.

Doaibma ja bođus

WIPCE 2022, World Indigenous Peoples Conference on Education 2022

WIPCE leai dán jagi Adelaide gávpogis Australias 26-30b čakčamánu 2022. Go lea dat stuorimus álgoálbmot oahpahus- ja dutkankonfereansa (2400 oasseváldi) máilmmis leai buorre vejolašvuohta buktit ovdii SáMOSa bohtosiid doaimmas ja maid dutkamis. Danin leai sierra bargobádji diŋgojuvvon gos SáMOS prošeaktajođiheaddji Ol-Johán Sikku ja Sámi allaskuvla dutki Marikajsa Laiti čilgiiga got SáMOS lea hábmejuvvon ja makkár bohtosiid lea buktán. Vuosehuvvui ahte leai stuora beroštupmi eará álgoálbmotáirasiigo go leai dievva lanja olbmuigo ja jearaldagago.

Sámedikki ráđđelahttu Mikkel Eskil Mikkelsen leai bovdehuvvon Keynote speaker. Su sáhkavuorru oaččui ollu beroštumi. Sámedikkis oasálaste maid Lisbeth Eira, Oahpahusossodaga direktevra ja Turid Vesterheim, seniorráđđeaddi vuođđooahpa-husas. Sámi allaskuvlla dutkiin ledje maid máŋggat ovdanbuktimat sierra dutkan-fáttáin.

Konfereanssas mearriduvvui ahte Maori álbmogat Ođđa Selánddas galget lágidit boahttevaš WIPCE konfereanssa golmma jagi geahčin. Sámi delegašuvdna oaččui maid jearaldaga mielde jus Sápmi sáhtálii lágidit konfereanssa guđa jagi geahčin.

WIPCE 2022 prográmmas sáhttá maid lohkat:

https://wipce2022.net/program/

> WIPCE 2022 will feature an exciting Indigenous education program of keynote presentations, networking, over 300 interactive workshops and discussion forums with an associated rich and diverse cultural program. WIPCE will be held on the lands of the Kaurna Nation with the option to participate via a virtual conference platform from anywhere in the world.
>
> Over more than 30 years, WIPCE has grown to become a major international event in the Indigenous education movement. WIPCE draws Indigenous representatives from across the globe to share successes and strategies for culturally grounded education. WIPCE conferences attract Indigenous education experts, practitioners, scholars, students and communities. As a result, WIPCE is the largest and most diverse Indigenous education forum in the world.

Loga eanet kapihttal 4.12 Diehtojuohkin, siidu 27.

Ovddidit bistevaš ovttasbarggu sierra beroštеddjiiguin omd. Sámi allaskuvllain.

SáMOS ja Sámi allaskuvla leat juo prošeakta álggus ráhkadan buori aktasašbarggu ja čállui maid áigumuššiehtadus (intensjonsavtale) jagi 2019 Sámedikki ja Sámi Alla-skuvlla gaskka, ja manai olggos 31.b juovlamánu 2022.

Duohtavuohta lea ahte SáMOS prošeakta ii lihcco lihkostuvvan jus dat aktasašbargu ii lean boahtán sadjái, go Sámedikkis ii lea rolla ahte doallat oahpahusaid ja dutkamiid, dasa lea dárbu sápmelaš dutkanásahussii. Sámedikki rolla lea ahte o.m.d. ovdánahttinbargguid vuođul láhčit buori dili ruđalaččat ja politihkalaččat sámi servvodahkii.

Lea deatalaš ahte Sámedikki ja Sámi allaskuvla aktasašbargu vel nanostuvvá bájit dásis muhto maid sierra fágasurggiid aktavuođas. Sámi servvodat nanostuvvá go sámi doaimmaid dorjjot nuppi nu viidát go lea vejolaš.

Aktasašbargu čielggaduvvo eanet kápihttal 4.7 Aktasašbarggu bohtosat Sámi alla-skuvllain, siidu 20.

Válmmas 2023

- Diehtojuohkin SáMOSa bohtosiid sierra beroštedjiide nugo sámi mánáidgárddiide, mánáidgárdeeaiggádiidda, UH-sektorii, suohkaniidda, eiseválddiide, Sámiráđđái, Sámedikkiide ja oahppoinstitušuvnnade olles Sámis.
- Lágidit implementerenkonferánssa ovttas Sámi allaskuvllain ja eará beroštedjiiguin gos SáMOSa bohtosat ja boahtteáiggi plánat buktot ovdii.

Doaibma ja bođus

Diehtojuohkin SáMOSa bohtosiid sierra beroštedjiide

SáMOS buvtti ovdii visot deałaleamos bohtosiid loahppakonfereanssas 21-23b njukčamánu 2023 o.m.d. Sámi mánaidgárdepedagogalaš prinsihpaid ja gievrras giellamodeallaid. Giđa mielde lea bargo jotkon jorgalemiin visot sámi gielaide ja dáru gillii, giellabassamiin ja hábmemiin ahte lea buorre vuođđu diehtojuohkimii.

Dát ávdnasat bohtet juhkkot olggos visot beroštedjiide, o.m.d. mánáidgárddiide ja eaiggádiidda, oahppoinstitušuvnnade ja organisašuvnnaide olles Sámis, suohkaniidda, eiseválddiide ja UH-sektorii. Sámediggi boahtá maid implementerenbarggu vuođul álggahit gurssiid ja bagadallamii o.m.d. nuvttatmánáidgárdeortnega aktavuođas. Aktasašbargu Sámi allaskuvllain dáhkida maid ahte SáMOSa bohtosat bohtet geavahussii beaivválaš ovdánahttinbarguigo oahpahusas ja dutkamis.

Diehtojuohkin lea maid leamaš guovddáš olles SáMOS áigodaga. Doaibma lea máŋgga háve bukton ovdii mánáidgárde- ja eará konfereanssago, seminárago ja čoahkkimiigo olles Sámis. SáMOS lea guossástallan mánaidgárddiid luhtte juohke guovllus olles Sámis ja lea maid leamaš fásta čuokkis jahkásaš coahkkimiigo máhttodepartemeanttain. Oktasašbargu oahppodirektoráhtain, stáhtahálddašeaddjigo, suohkaniigo ja UH sektoriin lea maid dahkan ahte SáMOS aktan bargovugiidgo šaddan dovddus ovdánahtti mánáidgárdemáilmmis. SáMOS lea oasálastán guokte internationála konfereanssago, WIPCE, World Indigenous Peoples Conference on Education Australias 26-30b čakčamánu 2022 ja IRECE, International Research in Early Childhood Education. 21-22.11.2022 Romssas, gos SáMOS bohtosat ja dasa čadnon duktan Sámi allaskuvlla bokte lea bukton ovdii.

Profiilamateriálat

SáMOS lea maid buvttadan diehtojuohkinmateriálaid ja seahkaid atnubiergasiigo mánaidgárddiide.

Juohke sámi mánná mánaidgárddiin leat ožžon SáMOS seahka mas lea guksi, buffa, šleđggonveastta, biebmolihtti, čáhcebohtal, lávlungirji ja SáMOS brošyra.

SáMOS atnubiergasat mat leat juhkkon visot sámi mánáide Sámi mánáid-gárddigo ja ossodagago.

Govva. Ol-Johán Sikku.

Dán aktavuođas manai maid diehtu olggos ahte:

> "Deałalaš namuhit dás lea ahte dat plastihkka mii lea muhtin biergasiigo lea "miljøplast". Omd. jus mánát ribahit bálkestit daid lundui, de dat suddet. Áidna mii lea syntehtalaš lea refleaksaveastta. Dakko bokte lea SáMOS jurddašan nu ahte

justte diet refleaksaveastta lei veardideame duohken. SáMOS lea jurddašan ahte syntehtalaš materiálaid ii lea dieđusge buorre muhto go háliideimmet ahte mánát galget oidnot johtolagas sevdnjes áigodaga, de dat deaddá losibun go luonddujurddašeapmi justte ulbmilolaheami oktavuođas.»

Diehtojuohkin- ja márkanastin-biergasat. SáMOS brošyra, rollup, čállin-peannaid, muito-peannaid, čállingirjjiid main lea logo. Govva: Ol-Johán Sikku.

Lágidit implementerenkonferánssa ovttas Sámi allaskuvllain

SáMOS ja Sámi allaskuvla lágidedje SáMOS loahpahankonfereansa "Unna olbmožiid dihtii" 21-23b. njukčamánus gos visot bohtosat olles SáMOS prošeavttas ja aktasaš-barggus Sámi allaskuvllain bukto ovdii. Dieđalaš logaldallamat sámi- ja álgoálbmot-perspektiivvain mat dorjot sámi mánaidgárdepedagogihka ja boahtteáiggi nanostuvvama olles Sámis govvidedje dan nanu sámepedagogalaš ovdáneami mii lea jođus Sámis. Loga eanet bohtosiid birra kapihttal 4.1 SáMOS loahpahankonfereansa "Unna olbmožiid dihtii", siidu 5.

6.3 Loaidu 2. Diehtočoaggin

Válmmas 2022

- Dahkat čoahkkáigeasu sámi mánáidgárddiid historjjás olles Sámis.
- Čohkket gálduin čohkkehuvvon dieđuid, dutkamii ja dutkiid artihkkaliid sámi pedagogihkka, gievrras giellavugiid ja eará fágaid mat dorjot sámi pedagogalaš ovdáneami.

Doaibma ja bođus

Dahkat čoahkkáigeasu sámi mánáidgárddiid historjjás olles Sámis

SáMOS lea prošeaktaáigodaga mielde dutkan sámi mánaidgárddiid historjjá olles Sámis. Sierra barggut leat dahkkon norgga-, ruoŧa-, suoma- ja ruošša bealde Sámis čohkket dieđuid got lea bargojuvvon álggahit ja ovddidit sámi mánaidgárddiid. Mánáidgárdejuogus lea bidjan plánii dahkat čoahkkáigeasu sámi mánáidgárddiid historjjás olles Sámis.

Čohkket gálduin čohkkehuvvon dieđuid, dutkamii ja dutkiid artihkkaliid sámi pedagogihkka, gievrras giellavugiid ja eará fágaid

SáMOS lea geavahan historjjálaš dieđuid, sámi jurddašanvugiid, árbevieruid ja -máhtu, oarjemáilmmi dieđuid, sierra pedagogalaš vugiid, dutkamiid, čállosiid ja árbbedihttiid go lea hábmen bargovugiid, barggu ja bohtosiid prošeavttas. Visot gáldut leat čohkkejuvvon kapihttal 6. GIRJJÁLAŠVUOHTA JA GÁLDUT.

6.4 Loaidu 3. Mánáidgárdeovdáneapmi

Válmmas 2022

- Čađahit sámi Pilohtamánáidgárddiid ovdáneami.

- Ped 606 oahpahusa Sámi allaskuvla bokte.
- Dutkan Sámi allaskuvlla bokte.
- Ovdánahttin ja bagadallan SáMOSa bokte.

- Hábmet sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid gos sámi árvvut, luonddufilosofiija, giella, kultuvra, jođiheapmi ja árbedieđut guddet pedagogalaš barggu.
- Hástalit dutkaninstitušuvnnaid ja eará ásahusaid olles Sámis almmolaččat dohkkehit Sámi mánaidgárdepedagogihkka ja ovdánahttit dutkama ja oahpahusaid sámi pedagogihkas ja didaktihkas.

Doaibma ja bođus

Čađahit sámi Pilohtamánáidgárddiid ovdáneami

Loaidu 3 govviduvvon SáMOSa vugiin gos oaidná got bargulea hábmejuvvon ja got čatnasa ieža Loaidduide.

Ovdánanbargu ovttas pilohtamánáidgárddigo lea čađahuvvon prošeaktaáigodaga siste ja loahpahuvvui skábmamánu 2022. Pilohtamánáidgárdekonseaptas lea geahčča-luvvon ja ovddiduvvon sámi pedagogalaš- ja giella ovdáneapmi gos leat vuolggasadjin sámi árbevirolaš árvvut ja máhttu, ja dan bokte buoridit kvalitehta sámi kultuvrra vuođul sámi mánáidgárddiin.

Ovdánahttinbargu leai hábmejuvvon golmma oassái:

- Oahpahus Sámi allaskuvlla bokte.
- Dutkan Sámi allaskuvla bokte.
- Ovdánahttin ja bagadallan SáMOSa bokte.

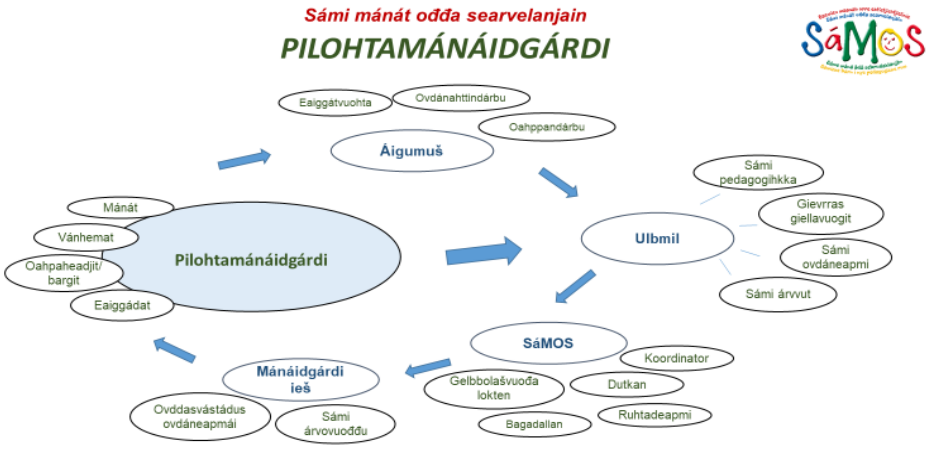

Pilohtamánáidgárddiid doaibmaorganiseren gos leat visot deatalaš oasit ja oasseváldit.

Oahpahus Sámi allaskuvlla bokte

SáMOS ja Sámi Allaskuvla leat veahkkálaga hábmen oahppoplána Pilohta-mánáidgárddiid várás mas lea sámi mánáidgárdepedagogihkka ja giella guovddážis. Dat sierra oahppolána, Ped 606, dohkkehuvvui Sámi allaskuvla DOS'as (dutkan ja oahppostivra) miessemánu 2020. Ohppiin leai vejolašvuohta váldit oahppočuoggáid dahje sáhttet čađahit dego gelbbolašvuođa-loktenkursen.

Ođđajagimánus 2021 álggahuvvui Pilohtamánáidgárdeprošeakta ja Pilohtamánáid-gárdeoahpahus maid Sámi allaskuvla lágidii. Koronadávtta dihte čađahuvvoje vuosttaš oahpahusoasit dihtorfierpmádaga boktu ja dađi mielde go muktui sáhtii álgit oahpahusa doallat fysalaš deaivvademiin ja kombinerejuvvon dihtorfierpmádaga boktu. Oahpahus loahpahuvvui maŋŋegeaže skábmamánu 2022. Dát oahppu leai akta deatalaš oassi olahit daid bohtosii maid SáMOS lea buktán ovdii.

Sámediggi ruhtadáđi oahpu 1300 000r jahkái 2021 ja 2022 njuolggodoarjagiin. Loga eanet kapihttal 4.4 Pilohtamánáidgárddiid čađaheapmi ja ovdáneapmi, siidu 13.

Dutkan Sámi allaskuvla bokte

Sámediggi almmuhii almmolaš gilvaleapmái sámi mánáidgárdepedagogalaš dutkan-prošeavtta skábmamánu 2020 maŋŋel guhkes válbmenbarggu. Guovvamánu 2021 mearriduvvui ahte Sámi allaskuvla lea vuoitán gilvaleami ja ožžon vejolašvuođa čađahit dutkama pilohtamánáidgárdeprošeavtta aktavuođas. Dutkamii bidjui 2 000 000r SáMOSa ruđas 2020.

Dutkan lea čađahuvvon dego akšuvdnadutkan pilohtamánáidgárdeovdáneami aktavuođas ja čalmmustahttit, čilget ja defineret sámi pedagogihka ja didaktihka sámi mánáidgárddis. Pedagogihkka ja didaktihkka váldá vuolggasaji sámi kultuvrras ja gielas, nannet sámi máná rievtti iežas gillii ja kultuvrii. Dutkan leai mielde defineret ja nannet ahte sámi sisdoallu ja vuolggasadji sámi mánáidgárddiin šaddá bistevažžan, vai eallá ja fievrriduvvo viidáset buot sámi mánáidgárddiide ja eará ásahusaide.

Dutkan álggahuvvui njukčamánus 2021. Dasa lea namuhuvvon prošeaktajoavku mii čuovui dutkanovdánahttima. Joavkkus ledje mielde Marikajsa Laiti, oaivedutki Sámi allaskuvla bealis, Ol-Johán Sikku, SáMOS prošeaktajođiheaddji ja vel iežá veahkke-dutkit Sámi allaskuvllas. Loga eanet kapihttal 4.4 Pilohtamánáidgárddiid čađaheapmi ja ovdáneapmi, siidu 13.

Ovdánahttin ja bagadallan SáMOSa bokte

SáMOSa barggu vuođđu ja vuolggasadji leai sámi kultuvrralaš árvvut ja aktasašbargu doppe gos sámi gelbbolašvuohta gávdnu. Danin lea SáMOSis ja Sámi allaskuvllas leamaš lagas aktasaš organiseren. SáMOS ovdánahttinbargu lea de sáhttán bargat buohtalaga oahpahusain ja dutkamiin ja nu organiseret ja čuorvulit ovdáneami mánaidgárddis. Dát proseassa lea vuođđun sámi pedagogalaš

prinsihpaid- ja giellaovdáneapmái. Bagadallan ja ovdánahttin Pilohtamánáidgárddiide lea hábmejuvvon dárbbu ektui ja seamma áiggi ráhkaduvvon boahttevašáiggi bargovuogit ja reiddut dasa, omd. vuođđu Bagadallanortnegii mii sáhttá čielggadit sámi pedagogihkka ja gievrras giella-modeallaid praktihkalaš geavaheami mánáidgárddis.

Plánema ja buoridanmoni dihte leat čađahuvvon vahkkosaš plánenčoahkkimat, Teams boktu, SáMOSa ja Sámi allaskuvlla oahpahusjođiheami ja dutkama gaskkas. Juohke nuppi vahku dolloje maid čoahkkimat gos maid pilohtamánaidgárdejođiheaddjit oasálaste. SáMOSa koordináhtor Pilohtamánáidgárdebarggus leai Anne Jannok Eira ja allaskuvla koordináhtor lea Anne Ingebjørg Eriksen. Loga eanet kapihttal 4.4 Pilohtamánáidgárddiid čađaheapmi ja ovdáneapmi, siidu 13.

Hábmet sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid gos sámi árvvut, luonddu-filosofiija, giella, kultuvra, jođiheapmi ja árbedieđut guddet pedagogalaš barggu.

SáMOS lea jođihan sámi mánáidgárdepedagogihkalaš- ja gievrras giellaovdáneami ulbmiliin ahte čilget, hábmet ja oažžut sámi pedagogihka almmolažžan dohkkehuvvot dego iežas pedagogihkkan ja maid ahte bargu galgá vuođđun boahttevašáiggi sámi rámmaplánii. Bohtosat čielggaduvvot kapihttal 4.2 Hábmet sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid, siidu 7.

Hástalit dutkaninstitušuvnnaid ja eará ásahusaid olles Sámis almmolaččat dohkkehit Sámi mánaidgárdepedagogihkka ja ovdánahttit dutkama ja oahpahusaid sámi pedagogihkas ja didaktihkas.

SáMOS lea máŋgga dilis go lea leamaš vejolaš buktán ovdii dan ovdáneami maid SáMOS/Sámediggi háliida. Nannet sámiid iežas pedagogalaš- ja giellaovdánanvugiid. Dat lea bukton ovdii dutkankonfereanssaid ja eará čoahkkanemiid oktavuođas gos leat eará dutkaninstitušuvnnat ja eiseválddit oasálastán. Dat lea e.e. mánáidgárdekonfereansago, Ráđđehusa seminárago Barnehager mot 2030, Stáhta hálddaheddjiid mánaidgárdekonferánssain, Rekomb konfereanssago, SáMOS/Sámedikki ja Sámi allaskuvla oktasaš Sámi oahpahuskonfereanssas 5-7b. golggotmánus 2021 ja SáMOS loahpahankonfereansa "Unna olbmožiid dihtii" Guovdageainnus njukčamánus 21-23 beaivve 2023.

Dat mii lea hástalus lea ahte dárbbašuvvo eanet dutkan mii vel eanet duođašta ahte sámi pedagogihkka gávdnu ja ahte das lea iežas nanusvuohta go galgá viidát dohkkeheami oažžut. Go stuoraservvodaga ektui bargá leat oarjemáilmmi struktuvrrat nannosat. Sámi árbevirolaš máhttu lea álo eahpehuša vuolde vaikko lea dutkojuvvon ja duođaštuvvon sápmelaš dutkiid, vánhemiid, mánáidgárdeoahpaheddjiid ja árbečehpiid bealde.

Sámediggi ja Sámi allaskuvla fertejit beare joatkit bargat sámi pedagogalaš prinsihpago ja gievrras giellamodeallaidgo mat dál leat hábmejuvvon sámi mánáid várás. Go dutkan ja geavaheapmi lassána, de boahtá maid sámi pedagogihkka ovdánit ja sajáiduvvot servvodahkii.

Válmmas 2023

- Ráhkadit giehtagirjji sámi mánáidgárdepedagogihka prinsihpaid ektui. (sáhttá leahkit vuođđun boahttevašáigi Sámi rámmaplánii)
- Ráhkadit dieđalaš girjása mii čilge mii sámi pedagogihka lea. (Sámi alla-skuvlla ja sierralágán fágačehpiid vehkiin.)
- Ráhkadit evttohusa mii lea SáMOS kvalitehta dássi sámi mánáidgárddis. (sertifiserejuvvon sámi mánáidgárdi)
- Čilget makkár strukturhehttehusat leat ja makkár struktuvrramuktimat fertejit doarjun dihte sámi mánaidgárdepedagogihka ovdáneapmái.
- Čilget makkár evttot galget sajis mánáidgárddis ovdalgo lea vejolaš álgit sámi ovdánemiin bargat sámi "sertifiserejuvvon" mánáidgárdin.

Doaibma ja bođus

Ráhkadit giehtagirjji sámi mánáidgárdepedagogihka prinsihpaid ektui.

SáMOS lea ráhkadan Sámi pedagogalaš prinsihpaid girjji *Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin* mii addui olggos SáMOS konfereanssas *Unna olbmožiid dihte* 21-23b. njukčamánus 2023 Guovdageainnus. Loga eanet kapihttal 4.2 Hábmet sámi mánaidgárdepedagogihka prinsihpaid, siidu 7.

Ráhkadit dieđalaš girjása mii čilge mii sámi pedagogihka lea.

SáMOS prošeavttas leat ollu bohtosat, earet pedagogalaš prinsihpat ja gievrras giellamodeallat, mat dorjot ja buktet lasi máhtu sámi pedagogalaš ovdáneapmái. Sámi allaskuvla lea, dego prošeaktabohtosiid čuovvoleapmin, váldán ovddasvástádusa ráhkadit dieđalaš girjji visot logaldallamiigo SáMOS konfereanssas Unna olbmožiid dihte. Girji lágiduvvo allaskuvla dieđalaš áigečálaráiddus *Dieđut* ja galgá plána ektui boahtit olggos boahtte dálvvi.

Ráhkadit evttohusa mii lea SáMOS kvalitehta dássi sámi mánáidgárddis.

SáMOS lea sámi árbedieđuid, -luonddufilosofiija, -giela, -kultuvra, -jođiheapmi ja sámiid iežas čehppodaga vuođul hábmen ovdánahttinbarggu. Dainna vuođuin lea SáMOS kvalitehta čielggaduvvon gos oainnus bohtosat leat sámi pedagogalaš prinsihpat, gievrras giellamodeallat, gelbbolašvuođalokten ja bagadallanvuogit.

Dat mearkkaša ahte alla sámi kvalitehta sámi mánáidgárddis lea go leat visot dat árvvut sajis ja ahte daid árvvuid vuođul bargojuvvo sámi pedagogihka- ja gievrras giellavugiid ektui. Mánáidgárddiin galgá maid diehtomielalaččat bargat sámi historjjálaš ja kultuvrras vuolggasajis dan sámi guvlui gosa mánná gullu.

Čilget makkár strukturhehttehusat leat ja makkár struktuvrramuktimat fertejit doarjun dihte sámi mánaidgárdepedagogihka ovdáneapmái.

Sámi servvodagas dárbbašuvvo eanet diehtomielalašvuohta ahte dárbu lea ovddidit oahpahusaid sámi kultuvrralaš ja -giela vuođul. O.m.d. ahte ferte bidjat čielggašit eavttuid ja gáibádusaid, pedagogihka, giela ja ruhtadeami bealis, go definere mii lea sámi mánáidgárdi. Go dal leat sámi pedagogalaš prinsihpat ja gievrras giellavuogit čielggaduvvon ja ovddiduvvon lea hástalus bargat almmolaš dohkkehemiin sihte sámi- ja dáččaservvodaga ektui.

Dáčča servvodat ferte maid áddegoahtit ahte sámi gelbbolašvuođalokten gáibida ahte eai lea hehttehusat lágaid, njuolggadusaid ja bargovugiid ektui go áigo ovddidit o.m.d oahpahusaid ja gelbbolašvuođaloktemiid sámi servvodaga, -pedagogihka ja -giela ektui.

Otná Rekomb mii galggalii buktit gelbbolašvuođaruhtadeami sámi mánaidgárddiide lea hábmejuvvon dáčča struktuvrraid ektui ja juhkkojuvvon norgga guovlluid, suohkaniid ja gelbbolašvuođainstitušuvnnaid ektui. Dat mearkkaša ahte sámi mánáidgárddit ja mánát eai oaččo seammadássásaš oahpu juohke guovllus sámi kultuvrra vuođul. Sivvan dasa lea go ruhtadeapmi ja gelbbolašvuođalokten ii lea dan kvalitehta dásis maid sámi mánát dárbbašit. Čoavddus dasa lea ahte ruhtadeapmi hábmejuvvo nu ahte aktasaš ja ollislaš gelbbolašvuođa lokten šaddá vejolaš čađahit ja mii jođihuvvo sámi institušuvnnaid bokte gos lea sámi gelbbolašvuohta.

Lága bokte ferte dohkkehuvvot ahte visot sámi mánáin lea njuolggus oažžut saji sámi mánáidgárdái.

Dát lea stuora hástalus muktit struktuvrraid sámi servvodaga siskil ja maid olggos guvlui. Muhto jus sámi kultuvra galgá leahkit eallin boahttevaš buolvvaide, de lea dát akta dain deałaleamos doaimmain.

Čilget makkár evttot galget sajis mánáidgárddis ovdalgo lea vejolaš álgit sámi ovdánemiin bargat sámi "sertifiserejuvvon" mánáidgárdin.

Mánát dárbbašit oahpu sámi kultuvrralaš árvvuid ektui jus sii galget beassat šaddat bajás ja oahppat nanu kultuvrralaš vuođu boahttevašáigái, mii nanni máná kultuvrralaš máhtu, ieśdovddu ja psyhkalaš dearvvašvuođa. Mánáidgárddiid eaiggádat fertejit dan bidjat vuođđun ja áddegoahtit man deałalaš dat lea.

Mánáidgárddiid jođiheaddjit fertejit oaččut vejolašvuođa ja leat gergosat váldit oahpa ja álggahit ovdáneami sámi kultuvrra vuolggasajis ja ovdáneamis. Dasa gullu dekoloniseren mii mearkkaša ahte áddegoahtit koloniserema váikkuhusaid ja ahte dekoloniseren lea vuohki váldit ruoktot sámi kultuvrralaš árvvuid ja máhtu. Das viidásit bidjat geavahussii sámi pedagogalaš prinsihpaid, gievrras giellamodeallaid ja ovdánahttinbargguid o.m.d. kultuvrralaš ja gielalaš bagadallama vehkiin.

Sámedikkis ja sámi servvodagas sáhttet maid boahtit vuordámušat e.e. makkár sámi ovdáneapmi gáibiduvvo ja ahte dasa čadno gelbbolašvuođaovdánahttin mii gokčá dárbbuid. Eaktu lea maid ahte doarjja gávdnu e.e Sámedikkis ja sámi oahppo-institušuvnnago gelbbolašvuođaloktemii ja ruhtadeapmái.

6.5 Loaidu 4. Gelbbolašvuođa ovdánahttin

Válmmas 2022

- Hábmet gelbbolašvuođaloktenprográmma SáMOS ovdáneami ektui.
- Ráhkadit bagadallanvuogi sámi mánáidgárddiide.

Doaibma ja bođus

Hábmet gelbbolašvuođaloktenprográmma SáMOS ovdáneami ektui

SáMOSa bargu lea leamaš ahte buktit eanet ipmárdusa makkár gelbbolašvuođa dárbbut leat go galgá sámi pedagogihkka ja giela ovddidit ja got bargá strategalaš strukturmuktimiin dan ektui. Gelbbolašvuođa lokten lea strategalaš ja struktur-muktinbargu Sámediggái ovttas eará sámi institušuvnnago, o.m.d. Sámi allaskuvllain. Go dilli lea nu, de lea otnábeaivvi beare muhtin muddui vejolaš dahkat sámi gelbbolašvuođaloktenprográmma dego akta dokumeantan gos leat čielga doaibmabijut maid sámi servvodat ieš hálddaša.

Sámi mánáin galgá boahtteáiggis leat buorre kvalitehtadássi sámi mánáid-gárdefálaldagain. Dat mearkkaša fálaldat mii váldá vuođu sámi mánáidgárde-pedagogihkas, sámegielas, sámi luonddu- ja kulturipmárdusas, kulturgelbbolašvuođas ja árbevirolaš sámi bargguin. Bargiin sámegielat mánáidgárddiin galgá leat dat máhttu ja gelbbolašvuohta mii gáibiduvvo vai sáhttá addit alla kvalitehtalaš fálaldaga. Sámi árvvut, sámi pedagogalaš prinsihpat ja gievrras giellamodeallat bidjet rámmaid buori sámegielat mánaidgárdefálaldahkii.

Fertejit gelbbolašvuođaovdánahttin-fálaldagat boahtit sadjái, dego oahput ja kursa-ráiddut, mat leat olámuttos ja mat leat heivehuvvon sámi mánáidgárdesektora dárbbuide. Dás lea Sámi allaskuvla deatalaš aktevra gii lea áidna oahppoásahus gos lea gelbbolašvuohta oahpaid addit sámi pedagogihkka ektui. Sámi allaskuvla sáhttá maid šaddat resurssa eará universitehtaide ja oahppoinstitušuvnnaide sámi kultuvrra ja giela ektui. De sáhttá oažžut viidát ovdáneami sámi oahpahusas ja dutkamis boahtteáigái.

Dán aktavuođas SáMOS lea vuosehan ahte lea vejolaš gelbbolašvuođaloktemiin mii guoská olles Sápmái ja mii lea sámegiela, kultuvrra ja sámi bargovugiid ektui ráhkaduvvon. Dat leai Pilohtamánáidgárdeoahpahus, oktasašbargguin Sámi allaskuvllain, gos ledje 18 mánáidgárdebargi oahppin juohke sámi guovllus. Lohkanplána leai heivehuvvon pedagogaide ja maid veahkkebargiide gos sáhtte oažžut lohkančuoggáid vai kursaduođaštusa.

SáMOS lea ovdánahttán bagadallanortnega man bokte addit gelbbolašvuođaloktema sámi pedagogalaš prinsihpain. Ortnet lea geahččaluvvon pilohtamánáidgárddiin ja boahtá leahkit lassin Sámi pedagogalaš prinsihpaid girjái Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin.

Sámediggi lea maid ráđđehusa mánáidgárdde kvalitehtabarggu aktavuođas 15.06.2022 čállán cealkaga Máhttodepartementii; *Sametingets innspill til Nasjonalt forum for barnehagekvalitet* (Áššii 22/3677-12).

Loga eanet kapihttal 4.6 Gelbbolašvuođalokten ja strategiija sámi mánáidgárdesektorii, siidu 18.

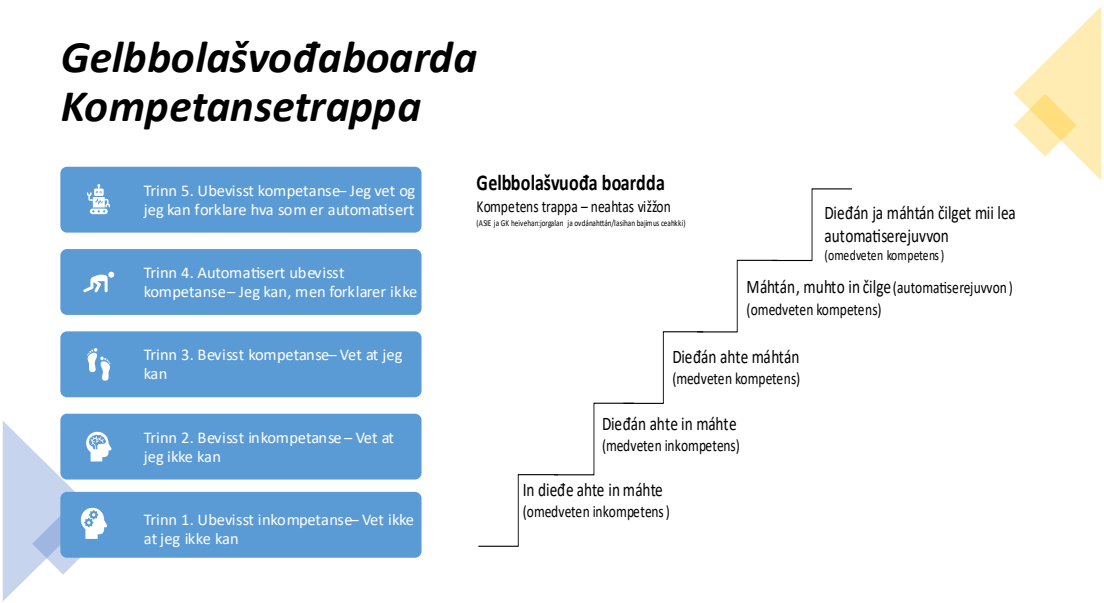

Gelbbolašvuođaboardda lea akta reaidu ja ovdamearka got sáhttá govvidit ovdánahttinbarggu.

Ráhkadit bagadallanvuogi sámi mánáidgárddiide.

Sámi pedagogalaš prinsihpat ja gievrras giellavuogit leat vuođđun sámi kultuvrralaš ovdáneapmái mánáidgárddis. SáMOS lea dasa ovdánahttán sierra bagadallanortnega maid sáhttá geavahit dego reaidun dan praktihkalaš ovdáneamis.

Bagadallan lea deatalaš oassi ovddideamis ja jurdagiid muktimis. Vuođđu lea ráhkaduvvon ja ovddiduvvon dađi mielde pilohtamánaidgárddiid luhtte. Sisdoallu lea sámi mánáidgárddiid organiseren ja bargovuogit gos dovdomearkat leat viżżon sámi kultuvrras, historjjás ja čehppodagas. Bagadallanortnet lea dainna vugiin leamaš geahččaleami vuolde ja árvvoštallon got olli teoriijas duohtavuhtii mánáidgárddis.

Sámi allaskuvla lea maid doallan bagadallamiid oahpahusplána ektui ja koordinerejuvvui SáMOSa bagadallamiin.

Bagadallanortnega vuođđobargu lea geigejuvvon Sámedikki Mánáidgárdejuhkosii giellabassamii ja loahpalaš hábmemii ahte boahtá geavahussii čakčii 2023.

Loga eanet teakstaoasis Ráhkadit bagadallanvuogi sámi mánáidgárddiide, siidu 16.

Válmmas 2023

- Oainnusin buktit boahttevašáigi dárbbuid:
  - Dutkamiid sámi mánaidgárdepedagogihkas ja gievrras giellavugiid ektui.
  - Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpahusaide.
  - Gelbbolašvuođaloktema sámi mánaidgárdepedagogaide ja -bargiide.

Doaibma ja bođus

Boahttevašáigi dárbbut dutkamiid sámi mánaidgárdepedagogihkas ja gievrras giellavugiid ektui

Lea ain ollu dárbu dutkamii mii duođašta ahte sámi pedagogalaš vuogit gávdnojit, leat leamaš anus oallu guhkes áiggi ja lea vejolaš maid otná beaivvi geavahit. Sámi pedagogihkka vuođđu lea ahte seailluhit ja ovddidit sámi kultuvrra boahttevašáigái. Danin dasa lea stuora dárbu ahte nanostuvvá. Boahttevašáigái lea deatalaš oažžut lasi dutkama johtui sámi mánaidgárdepedagogihkas ja dan aktavuođas giellageavaheami, go otná beaivvi ii lea vel nu ollu dutkan almmuhuvvon. Dutkan nanostahttá ulbmila ahte vuođđudit sámi mánaidgárdepedagogihka ja almmolaččat oažžut dohkkehuvvot.

Sámi pedagogihkkii gullojit maid gievrras giellamodeallat. Dasa lea dárbu eanet dutkan, erenomážit go dal lea SáMOSa ovdánahttinbarggu bokte ođđa gievrras giellamodeallat ja got dat ovddida giellaoahppama. Dás lea maid dárbu dutkamiid dahkat lávkki mánáidgárddis skuvlii ja makkár hástalusaid dat buktá.

Lea maid dárbu eanet sámi dutkamiid oažžut johtui vuođđoskuvlla dásis nu ahte sámi vugiid sáhttá ovddidit vel eanet. Dat buktá vejolašvuođaid nanusmuhttin sámi kultuvrra vel eanet.

Dás lea Sámedikkis ja Sámi allaskuvllas hástalus ahte jođihit, márkanastit ja ráhkadit vejolašvuođaid lasi dutkamii. Dás lea maid dutkanruhtadeapmi deatalaš. Danin lea evttohus ahte omd. oažžut sisa sámi mánaidgárdepedagogihka ja gievrra giella-ovdáneami dutkanráđi boahttevaš plánaide.

Akta vejolašvuohta lea nanusmuhttit dutkama sámi mánáidgárdepedagogihkas ja gievrras giellavugiid ovddideamis ahte aktiivvalaččat bargat daid dutkanfierpmádagaid bokte mat juo gávdnojit universitehtaid ja allaskuvllaid gaska olles Sámis sámi dutkamiid hárrái. Boahttevašáigái ferte maid ulbmil leahkit ahte ásahit professoráhtta sámi mánaidgárdepedagogihkas.

Lasi dutkan lea maid dárbu go stuoraservvodaga pedagogalaš čeahpit eai aktanis boađe dohkkehit ahte sámiin lea iežas pedagogihkka. Dan ferte dieđusge vuosehit ahte doaibma ja lea buorre sámi mánáide go leat oahppame iežas kultuvrra. Muhto dat mii soaitá stuorimus hástalus lea go stuoraservvodagas lea nu nannosit čiekkan dat ahte sis lea álo njuolga ja sámiin, go min leat unnitlogus, lea álo boastut. Dat vuolgá dan kolonialisma heakkas mii ii dohkket ahte mihkke lea sin rámmaid olggobealde, go dat šaddá dego uhkádus.

Boahttevašáigi dárbbut sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpahusaide

Sámi allaskuvllas lea dat áidna sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpahus otne. Doppe lea sámi kultuvra árvvuid- ja giellaoahppan sámi pedagogalaš vugiid ektui. Dat lea boahttevašáiggi sámi servvodaga sámi kultuvrralaš ovdáneapmái deatalaš.

Otne lea dilli ahte eanaš sápmelaš oahppit geat váldit mánáidgárdeoahpaheaddje-oahpahusa dahkat dan eará universitehtago ja allaskuvllaidgo geat eai oahpat sámi pedagogihka. Dat mielddisbuktá ahte sámemánáidgárddiide lea váttis gávdnat bargi gii lea sápmelaš geas lea sihke sámi giella ja sámi pedagogalaš oahppu.

Dárbu lea ahte lasihit oahpposajiid mat oahpahit sámi pedagogihkka ja gievrras giellamodeallaid ektui. Dat lea strategalaš ovddidanbarggu mii gullu olles sámi servvodahkii. Resurssaid ferte gávdnat ahte o.m.d. sámi allaskuvla máhttálii Campusiid ortnet miehtá sámi. Dat sáhttá maid vejolaš ahte lagat aktasašbargguid čatnat eará universitehtago ja allaskuvlago.

Lea dárbu ahte gávdnu karriearageaidnu mánáidgárdepedagogihkas maid. Danin lea buorre go Sámi allaskuvla lea mearridan álggahit Masteroahpu dan suorggis. Dat buktá vejolašvuođaid gávdnat eanet dutkiid sámi mánáidgárdesuorggis.

Boahttevašáigi dárbbut gelbbolašvuođaloktema sámi mánaidgárdepedagogaide ja -bargiide

Sámedikki bargu lea ahte láhčit vejolašvuođaid ahte sámi oahppoásahusat sáhttet buriid gelbbolašvuođaloktemiid fállat pedagogihkas, gielas ja sierra kultuvrralaš osiide. Lea dárbu joatkit ovddidit gelbbolašvuođaloktema SáMOSa bohtosiid ektui, sámi kultuvrra nannet sámi pedagogalaš prinsihpaid ja gievrras giellamodeallaid vuođul.

Mánáidgárddit dárbbašit praktihkalaš bagadallama got e.e. pedagogalaš barggu ovddida sámi kultuvrralaš árvvuid ektui. Dasa lassin lea maid buorre bidjat johtui Mentorortnega mii vel buorida ovdáneami vejolašvuođaid.

Gelbbolašvuođalokten ferte maid addot mánáidgárddiid eaiggádiidda go dat dáhkida ahte šaddá áddejupmi man deatalaš sámi gelbbolašvuohta lea sámemánáid boahtteáigái.

Gelbbolašvuođalokten sáhttá lágidit digitálalaččat dehe fysalaš deaivvadeamigo mánáidgárddis vai earát báikkis, dego sierra oahpahusat, gursset, bagadallamat ja bargobájit.

Ovdamearkat fáttaide gelbbolašvuođaloktemii

Sámi mánáidgárdepedagogalaš prinsihpaid ektui bajássaddadeamis:

- lešbirgejupmi.
- Gal dat oahppa go stuorrula.
- Mánnáoaidnu ja buorre dilálašvuohta.
- Siskkildas- ja olgguldas kontrolla.
- Birget ja birgehallat.
- Jna.

Giella ja giellaovdáneapmi:

- Gievrras giellamodeallat.
- Giela árvvu loktet, giellaealáskahttin.

Relašuvdna ja rollat, olles olmmoš ja mánná:

- Duosttat mearridit ja leahki olles olbmo rollas.
- Juohke bajásšaddadeaddji lea jođiheaddji.
- Čielga jođiheapmi, oadjebasvuohta ja olmmožin eallit.
- Eahpenjulgesvuogit bajásšaddadeamis.
- Jna.

Luondduáddejupmi:

- Vuoiŋŋalašvuohta.
- Ovddidit bistevaš birgejumi.
- Ávkkástallat muhto ii váldit eanet go lea dárbu.
- Mii leat oassi luonddus.
- Luohti ja muitalusat mánáidgárddis, luondu meahcis ja olbmos.
- Jna.

Kultuvra-áddejupmi:

- Kultuvra-duogáš.
- Kultuvra-diehtu.
- Kultuvra-máhttu.
- Kultuvrra-ipmárdus.

Koloniseren ja dekoloniseren:

- Áddet mii lea koloniserema váikkuhusat ja got dekoloniserema bokte rievdada sámi ovdáneapmái.
- Transformeret árbevieruid mánáidgárdedoibmii ja ođđa áigái.
- Jna.

Searvelatnja:

- Juohkehaččas lea sadji.
- Oahppan ovdagovaid ja ovttastallama bokte.
- Oktavuođadovdu.
- Boarrásiid máhttu.
- Jna.

Joavku ja joavkoproseassat:

- Jođihit mánnájoavkko.
- Sámi jođiheapmi.

Sámi máná rievttit:

- Konvenšuvnnat.
- Lágat.
- Njuolggadusat.
- Stivrendokumeanttat.

6.6 Loaidu 5. Gievrras giellavuogit

Válmmas 2022

- Hábmet oktasaš definišuvnna gievrras giellamodeallaide/ giellaoahpahus-modeallaide.
- Buktit ovdii ja implementeret gievrras giellamodeallaid 18 jagi oahppo-áigodahkii.

Doaibma ja bođus

Oktasaš definišuvnna gievrras giellamodeallaide/ giellaoahpahusmodeallaide lea válbmejuvvon. SáMOS buvdii ovdii raporta Gievrras giellamodeallat (Áššii 20/1853), 3;at beaivvi miessemánus 2022 rabas semináras Kárášjogas Sámediggeráđi čoahkkima aktavuođas.

Giellasokkis leat leamaš Sámi allaskuvlla sámi sosiolingvistihka professor Annika Pasanen, overingeniøra ja gielladutki Inga Lill Sigga Mikkelsen, vuosttašlektor Berit Anne Bals Baal ja sámi mánaidgárdeoahpaheaddji ja prošeaktabargi SáMOSis Ánne-Márge Päiviö.

Sámedikki mánáidgárdejuogus lea dahkan šiehtadusa Lohkanguovddážiin čađahit implementerenbargguid gievrras giellamodeallaid ektui ja doallat sierra kurssaid, bagadallamiid ja semináraid sámi mánaidgárddiide ja eará beroštеddjiide juohke sámi guovllus. Čakčat 2023 lea plánejuvvon álggaheapmi.

Dievas čilgehus kapihttal 4.3 Hábmet oktasaš definišuvnna gievrras giellamodeallaide / giellaoahpahusmodeallaide, siidu 10.

Válmmas 2023

- Hástalit dutkaninstitušuvnnaid ja eará ásahusaid olles Sámis ovdánahttit dutkama ja oahpahusaid gievrras giellamodeallaid definišuvnna ektui.
- Gievrras giellamodeallaid 18-jagi oahppoáigodahkii buktojuvvo ovdan ja implementerejuvvo áigeguovdilis beroštеddjiide.

Doaibma ja bođus

Sámediggi lea álggahan giella implementerema šiehtadusain Lohkanguovddážiin. Sámedikki Oahpahusossodaga ja Giellaossodaga bargu lea ahte joatkit SáMOSa barggu ovddidit sámegiellaovdáneami gievrras giellamodeallaid vuođul, bidjat plánaid ja ruhtadeami ja dainna málliin hástalit dutkan- ja oahppoinstitušuvnnaid ovddidit oahpahusaid ja gelbbolašvuođaloktemiid.

6.7 Loaidu 6. Pedagogalaš bagadusat- ja ávdnasat

Válmmas 2022

- Oainnusin buktit boahttevašáigi dárbbuid pedagogalaš ávdnasiid ja oahpponeavvuid buvttadeami girjjálaš ja digitála hámis sámi mánaid-gárdepedagogihka ja gievrras giellavugiid vuođul.

Doaibma ja bođus

SáMOSa bohtosiid ektui lea dárbu buvttadit pedagogalaš ávdnasiid ja oahpponeavvuid mat oahpahit ja bagadallet sámi pedagogaš prinsihpaid ektui. Dat fertejit hábmejuvvot juohke guovlluide gos leat báikkálaš earuhusat, vierut ja luonddueavttut, váikko olles Sámis lea seamma kultuvrralaš vuođđoárvvut, luonddufilosofiija ja iešdovdu dego sápmelažžat.

Seamma lea giellaovdánemiin ja oahppamiin. Dal lea bargo dahkkon gievrras giellamodeallaide/ giellaoahpahusmodeallaide mat sáhttet geavahuvvot olles Sámis beroškeahttá makkár sámegiella dehe suopman lea oahpahusa vuolde.

Dása lea dárbu ráhkadat sihke digitála ja girjjálaš veahkkeneavvuid, bagadusávdnasiid ja oahpponeavvuid buvttadeapmi sámi pedagogihka vuođul mat čuvvot oađđa áiggi muhto váldet vuhtii sámi árbemáhtu ja oahpahanvugiid.

6.8 Loaidu 7. Bagadus vánhemiidda, eaiggádiidda ja eiseválddiide

Válmmas 2022

- Oainnusin buktit boahttevašáigi dárbbuid ráđđeaddin- ja bagadusávdnasiid sámi mánáidgárddiid kultuvrralaš vuođul.

Doaibma ja bođus

SáMOS lea oaidnán stuora dárbbu gelbbolašvuođaloktemii vánhemiidda, mánaidgárddiid eaiggádiidda ja eiseválddiide. Dat lea deatalaš go sii leat mearrideaddjit man sámi oahppandásis mánáidgárdi galgá leat. Jus ii lea nu buorre ipmárdus man deatalaš sámi kultuvramáhttu lea sámi máná iešdovdui dego bajás-šaddi sápmelaš, de lea maid váttis fállat gelbbolašvuođaloktema jođiheddjiide ja bargiide mánáidgárddis.

Seamma áiggi go Sámediggi bidjá plánii gelbbolašvuođaloktemiid sámi mánáid-gárdebargiide, ferte maid oassi leahkit mii lokti sámi gelbbolašvuođa vánhemiin, mánaidgárddiid eaiggádiin ja eiseválddiin.

7 ORGANISAŠUVDNA

7.1 SáMOSa eaiggádat ja organiseren

Sámediggi eaiggáda SáMOS prošeavtta.

SáMOSa Árran

Prošeaktajođiheaddji: Ol-Johán Sikku.

Prošeaktajoavku: Anne Marge Päiviö, Anna Kristine Skum Hætta, Anne Jannok Eira ja Stigo Holm.

SáMOSa Njunuš

Njunuš lea SáMOSa stivrenjoavku geas lea strategalaš ovddasvástádus čađaheapmái ja ekonomiijai. Mandáhta mearriduvvui 25.11.21.

Njunušjoavkkus leat čoahkkimat leamas golbmii jahkái gos leat gieđahallon oasseáiggiidpoartat, strategalaš ja ekonomalaš áššit ja maid mearriduvvon áššit mat galget Sámediggeráđđái D-notáhtaid bokte.

SáMOSa Njunuš: Lisbeth Eira, Oahpahusossodaga direktevra ja Njunuš jođiheaddji, Risten Turi Aleksandersen, Giellaossodaga direktevra, Hege Fjellheim, Direktevra Vuoigatvuođat ja riikkaidgaskasaš áššit, Magne Svineng, Eláhus, kultuvra ja dearvvašvuođa direktevra, Anna Kristine Skum Hætta, Mánáidgárdejuhkosa fágajođiheaddji ja Ol-Johán Sikku, SáMOSa jođiheaddji.

SáMOSii gullevaš virggit

- Ol-Johán Sikku, prošeaktajođiheaddji, golggotmánu 2017 – geassemánu 2023.
- Anne Marge Päiviö, fágačeahppi, ođđajagimánu 2021 – cuoŋománu 2023.
- Anna Kristine Skum Hætta fágačeahppi, bargan sullii 25% SáMOS bargguid.
- Anne Jannok Eira, fágačeahppi, bargan sullii 40% SáMOS bargguid.
- Stigo Holm, fágačeahppi, bargan sullii 25% SáMOS áššiin.
- Kathrine Anti, fágačeahppi, veahkkin muhtin SáMOS guoskevaš áššiin.
- Ellen Janne Siri, Oahpponevvohagas lea maid leamas veahkkin SáMOS doaimmaigo.
- Dasa lassin leat sámi pedagogalaš fágačeahpit čadnon SáMOSii konsuleantašiehtadusaid vuođul, e.e. Carina Sarri, Asta Mitkija Balto ja Gudrun Kuhmunen.
- Lisbeth Eira, BOA jođiheaddji gosa SáMOS gullu.

7.2 Bušeahtta

Sámediggi lea ruhtadan prošeavtta 01.10.2017 rájes go álggahuvvui guđa mánu ovdaprošeavttain. SáMOS oaiveprošeakta álggahuvvui 01.04.2018 ja loahpahuvvo 30.06.2023.

SáMOSa prošeaktaruhta lea ruhtadan SáMOSii čadnon doaimmaid, e.e:

- Njuolggodoarjaga bokte Pilohtamánáidgárdeoahpahusa, PED 606, Sámi allakuvlla bokte.
- SáMOS pilohtamánaidgárdedutkama, maŋŋel gilvaleami maid Sámi alla-kuvlla vuittii.
- SáMOS árvvoštallama, maŋŋel gilvaleami maid Pricewater Coopers konsu-leantafitnodat vuittii
- Oahpahuskonfereanssa čakčat 2021 aktasašbargguin Sámi allaskuvllain.
- SáMOS Loahppakonfereanssa Unna olbmožiid dihte njukčamánu 2023 aktasašbargguin Sámi allaskuvllain.
- Guorahallamiid ja ovdánanbargguid sierra konsuleanttaid bokte.
- Bálkkát, reaissut, ovdánahttinbarggut j.n.a.

8 DUOGAŠ

Duogáš SáMOS prošektii

Sámi servodat ja sámi kultuvra ovdánit olles áiggi, mii hásttuha ođđa jurddašeapmái ja ovddideapmái. Sámi árvvuid, kultuvrra ja árbedieđuid ferte transformeret min áigái, maiddái mánáidgárddiin. Eanaš sámegielat mánát leat dávjá guovttegielagat dahje máŋggagielagat, mii lea buorre. Mánáid sámi gillii váikkuha beaivválaččat majoritehta giella dárogiella, muhto maiddái eaŋgalasgiella.

Sámediggi lea barggus bokte mánáidgárdesuorggis oaidnán ahte lea dárbu nannet ja ovddidit sámi mánáidgárdefálaldaga mánáidgárddiin. Sámediggi lea erenoamážit maŋimuš jagiin vásihan ahte vánhemiin leat stuorát vuordámušat sámi mánáidgárddiide ja sámi mánáidgárdefálaldahkii oppalaččat. Ollu vánhemiidda lea deatalaš ahte sin mánáide sihkkarastojuvvo buorre ja oadjebas mánáidgárdebiras gos besset bisuhit ja nannet sin sámegielaid ja sámi kultuvrra ja identitehta. Ollu mánáidgárddit dadjet ahte giellabargu gáibida ollu ja lea váttis muhtumin. Mánáidgárddit háliidit eanet máhtu dan birra movt nannet sámi giela ja kultuvrra.

Sámediggedieđáhusas sámi mánáidgárdefálaldaga (2013) birra čállá Sámediggi earret eará ahte "Bajimuš dásis ferte sámiide álbmogin sihkkarastojuvvot vuoigatvuohta ovddidit iežaset mánáidgárddiid gos oahpahusmetodat ja iežas oahpponeavvut leat guovddážis. Okta vuohki movt dan sáhtášii dahkat lea ahte sámit ieža ráhkadit ovdamearkka dihte rámmaplána sámi mánáidgárdefálaldaga várás." (s.16). «Sámedikki rolla lea nappo dalle váikkuhit sámi sisdoalu bisuheami ja ovddideami mánáidgárddiin. Sámediggi áigu politihkas bokte gáibidit ahte bar¬giide biddjojuvvo unnimus gáibádus das man ollu sis galgá leat kulturmáhttu ja kulturáddejupmi.» (s.8)

Sámi mánáidgárdefálaldaga 2015 – 2018 doaibmaplána čielggasmahttá Sámediggi áigumušdási. "Sámedikki višuvdna lea háhkat buoremus mánáidgárddiid" (s.3). Mánáidgárddi sisdoalu mihttomearrin lea ahte «Sámi mánáidgárddis lea sámi sisdoallu mii ovddida čálgama, oahppama ja hápmašuvvama ja mii ovttasbargá ja áddehallá máná ruovttuin." (s.4)

Strategiijaoasit leat eavttut dákkár ovdáneapmái. Earret eará gáibiduvvo láhkarievdadus sámi mánáidgárdefálaldaga rievtti birra. "Oktagaslaš vuoigatvuohta sámi mánáidgárdefálaldahkii mearkkaša ahte mánát geat háliidivčče, oččošedje fálaldaga mas sámi giella ja kultuvra deattuhuvvo. Otná ortnet ii leat doarvái deaivil." (s.4) "...gáibidišgoahtit ahte bargit áddejit ja dovdet sámi kultuvrra. Árbevirolaš máhtu ferte nationálalaččat vuoruhit dan láhkai ahte Allaskuvllat ja Universitehtat fállet das lassi- ja joatkkaoahpuid" (s.5).

Eaktuduvvo ahte sámi mánáidgárddiid bargit leat sámegielagat, ja ahte sis lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta. Dál sáhttá váldit mánáidgárdeoahpaheaddji oahpu olu oahppo-ásahusain, muhto oahppu doppe ii atte gelbbolašvuođa sámi kultuvrra birra profeššunealla oktavuođas. Dat

duođaštuvvui Sámi Allaskuvla ja Julevu teknihkalaš universitehta akšuvdnadutkanprošeavttas “Gal dat oahppá go stuorrula” mii čađahuvvui ruoŧa bealde Sámis. (Balto & Johansson 2007).

Sámi mánáid hápmašuvvamis leat sámi giella, sámi árbevierut ja árvvut guovddáš oasit. Sámi servvodagas lea leamašan ja lea ain iežas mánáid bajásšaddadeapmi mii lea geavahuvvon ja ain geavahuvvo odne. Dutkamis loktejuvvojit dán oktavuođas earret eará iešheanalašvuohta, friijavuohta, lagašvuohta ja ráhkisvuohta leat guovddážis sámi mánáid bajásšaddadeamis. Njálmmálaš muitalusain, cukcasiin ja historjjás lea guovddáš sadji bajásšaddadeamis gos sirdá máhtu ja dieđuid sohkabuolvvas nubbái.

Sámediggi árvvoštallá vásihusaidis vuođul ahte lea dárbu struktuvrralaš pedagogalaš ja organisatoralaš rievdadusaide mat ožžot ávkki sámi máhtolašvuođas.

Dárbu lea hábmet sierra dieđalaš teoriijaid sámi mánáidgárdepedagogihka ja didaktihka birra. Eanaš sámi mánáidgárddit leat ovddidan sisdoalu ja geavahusa mat váldet vuolggasaji sámi árvvuin, gielas, kultuvrras ja árbevieruin. Ollu dutkan lea ovddidan teoriijaid hápmašuvvan-proseassa birra sámi mánáidgárdebajásgeassimis, maid sáhttá geavahit vuolggasadjin ja vuođđun sámi mánáidgárdepedagogihka ja didaktihka ovddideapmái. (Geahča dutkamiid Balto, Johansson, Smith, Hoem, Kuokkanen, Todal j.ea.)

Sámi mánáidgárddiid sisdoalus galgá deattuhit sámi árvovuođu, ja fokuseret sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Sámi árvovuđđui gullet ávnnaslaš, mentála ja sosiála dimenšuvnnat sámi kultuvrras.

Ođđa rámmaplána mánáidgárddi várás oainnusmahttá sámi mánáid vuoigatvuođaid ja doarju sámi mánáid nu ahte sii besset ovddidit iežaset sámi giela ja kultuvrra. Rámmaplánas čuožžu earret eará ahte: “Norggas lea, eamiálbmogiid erenoamáš vuoigatvuođaid vuođul, erenoamáš geatnegasvuohta áimmahuššat sámi mánáid ja váhnemiid beroštumiid, gč. Vuođđolága 108. §, mánáidkonvenšuvnnas 30. artihkkala ja ILO-konvenšuvnna. Sámi mánát mánáidgárddis galget oažžut doarjaga seailluhit ja ovdánahttit gielaset, máhtuset ja kultuvrraset beroškeahttá gos riikkas ásažit.“ (s. 8).

Ovdaprošeakta

Áigodagas golggotmánu 1. b. 2017 rájes gitta njukčamánu 31. b. 2018 čađahuvvui ovdaprošeakta. Das boahtá ovdan ahte lea dárbu bargat viidáseappot sámi dieđalaš teoriijaid vai heive bures geavahuvvot sámi mánáidgárdekonteavsttas. Dát galgá huksejuvvot vásihusaide ja máhtolašvuođa ovddidemiin sámi árvvuide, gaskkustan-metodaid ja sámi pedagogalaš jurddašeami birra sámi mánáidgárdesuorggis. Prošeaktajurdda čalmmustuvvui sámi mánáidgárdeoahpaheddjiide, Sámedikki hálddahussii, sámi politihkkariidda miehtá Sámi, Fylkkamanniide, Oahpahusdirekto-ráhtii, Máhttodepartementii, studeanttaide ja fágaoahpaheddjiide Sámi Allaskuvllas.

Ovdaprošeavttas leat ovddiduvvon mihttomearit ja bargoplánat viidáset barggu várás prošeavttain. Prošeavtta bohtosat galget heivehuvvot ja ásahuvvot mánáidgárddiid árgabeaivái. SáMOSa prošeaktačilgehus čielggasmahttá mihttomeriid ja prošeavtta čađaheami olles prošeaktaáigodahkii.

Ovdaprošeavtta bargojoavkkus ledje: Ol-Johán Sikku, prošeaktajođiheaddji, Anna Kristine Skum Hætta ja Anne Jannok Eira, prošeaktamielbargit ja fágalaš áššedovdit Gudrun Kuhmunen ja Anne Ingebjørg Eriksen.

SáMOS oaiveprošeakta

1b. cuoŋománus 2018 álggahuvvui SáMOSa viđa jagi oaiveprošeakta mas lea loahpahanáigi 30b geassemánu 2023. Dán prošeaktaraporttas čielggaduvvot visot bohtosat ja maid rávvagat viidásit ovdánahttinbargui.

SáMOSa Prošeakta- ja implementerenplána 2022-2023 mii ođastuvvui 27.04.2022 (Áššì 22/1471) čatnasa Beaiveálgui ja Sámedikki strategiijat sámi mánaidgárde-fálaldaga várás 2021-2025. Dat mearkkaša ahte doaimmat čađahuvvojit ja loahpahuvvojit prošeaktahámis dađi mielde 2022 ja 2023 seamma áiggi go implementerejuvvo Sámedikki fásta doaimmaide ja -sámi servvodahkii.

Beaiveálgu julggaštus lea dat politihkalaš vuođđu sámedikki jođiheapmái **2021-2025**. Das leat áigumušat čielggaduvvon, omd. giella, mánáidgárdi ja skuvla, gelbbolaš-vuođadárbbut, alit oahppu ja dutkan.

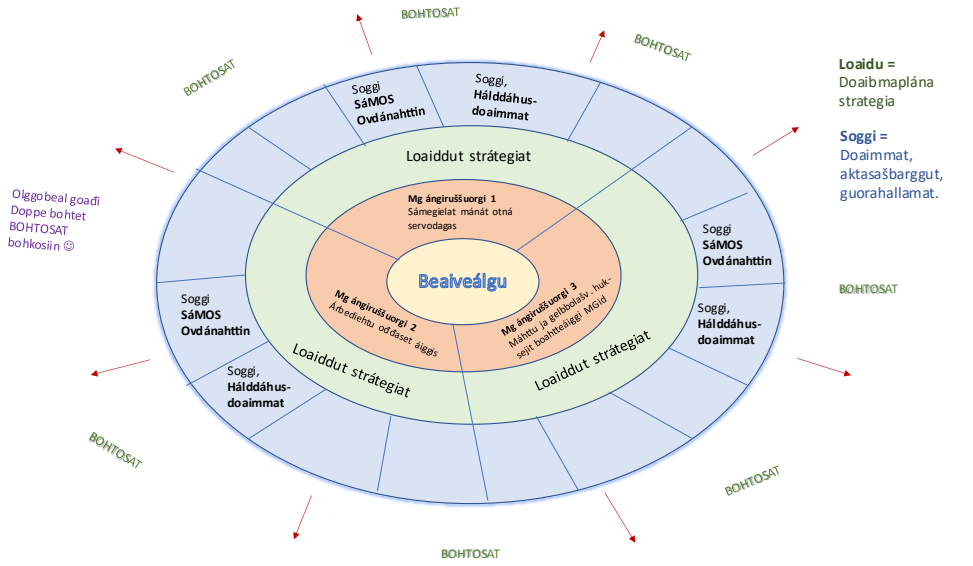

SáMOSa govvideapmi Beaiveálggu julggaštussii gos leat sámedikki strategiijat Ángiruššurggiid bokte čadnon ovddas SáMOSa Loaidduide ja Sokkiide gos ovdáneapmi dahkko.

Sámedikki strátegiat sámi mánaidgárdefálaldaga várás 2021-2025 mii mearriduvvui dievasčoahkkimis juovlamánu 2021 lea vuođđun mánáidgárdeovdáneami čađaheapmái. Das leat golbma áŋgiruššansuorgi.

- Áŋgiruššansuorgi 1: Sámegielat mánát otná servodagas.
- Ulbmil: Sámi mánát besset nannet ja ovdánahttit iežaset sámegiela mánáid-gárddis.
- Áŋgiruššansuorgi 2: Árbediehtu ođđasit áiggis.
- Ulbmil: Sámi mánáidgárddi vuođđun lea árbevirolaš máhttu.
- Áŋgiruššansuorgi 3: Máhttu ja gelbbolašvuohta huksejit boahtteáiggi mánáidgárddiid.
- Ulbmil: Lassi máhttu ja gelbbolašvuohta mánáidgárdesuorggis

9 GIRJJÁLAŠVUOHTA JA GÁLDUT

Balto, Asta 1997: Sámi mánáidbajásgeassin nuppástuvvá. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Balto, Asta 2008: Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahttevaš buolvvaide : dekoloniserema akšuvdnadutkamuš Ruoŧa beale Sámis. 4/2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

Balto Asta Mitkijá, & Johansson Gunilla 2007: Hvordan styrke det samisk perpektivet i skolen? Et skoleinitiert forksningsprosjekt ved to skoler/førskoler/fritidshem i svensk Sápmi. I arbetsrapport Gal dat oahppa go sturrola: forskning och skolutveckling i sameskolor 2005-2007. Guovdageaidnu: Sámi Allaskuvla/Sámi University College. Rapport nr.1 2007

Balto Asta Mitkijá, & Kuhmunen Gudrun 2014: Máhttáhit – Omskola dem och oss! – samisk sjælvbestæmmande och samiskt ledarskap. ČálliidLágádus. ISBN 978-82-8263-166-2.

Balto, Asta Mitkijá & Sarri, Carina & Eriksson S, Anne Ingebjørg & Kuhmunen, Gudrun. 2019: Maanaj gaavhtan, Mánáj diehti, Unna olbmožiid dihtii, Med tanke på barna. Sámedigkie/Sámedigge/Sámediggi/Sametinget.

Balto Asta Mitkijá, 2023: SÁMI BAJÁSGEASSIN - Árbevierut-Ealaskahttit-Ođasmahttit / SAMISK OPPDRAGELSE –Tradisjon-Fornyelse-Vitalisering. Čálliid Lágádus. ISBN 978-82-8263-529-5.

Hoem Anton 2001: Research Activities Concerning Sami education in Norway: a survey. –Hirvonen, V (red) Sami understanding and Sami education. Nordic Sami Educational Research Conference, Guovdageaidnu skábmamánnu 2001, Sámi University College.

Jernström, Elisabet & Johansson, Henning 1997: Kulturen som språngbräda. Lund: Studentlitteratur.

Kuhmunen Gudrun & Sarri Carina 2008: Kan samisk traditionell kunskap øverføras i ny tid i den Samiska førskolan och så fall hur? Luleå Tekniska Universitet, Pedagogiska intitutionen.

Kuokkanen Rauna 2005: Láhi and Attáldat; the philosophy of the gift and Sámi Education. In. The Australian Journal of Indigenous Education. Volume 34-2005 ISBN 1864998431.

Kuokkanen, Rauna 2009: Boaris dego eana: eamiálbmogiid diehtu, filosofiijat ja dutkan Karasjokk: ČálliidLágádus.

Pasanen, Annika & Mikkelsen, Inga Lill Sigga & Bals Baal, Berit Anne & Päiviö, Ánne-Marge 2022: Gievrras giellamodeallat Kárášjohka: Sámediggi SáMOS.

Sara, Mikkel Nils 2003: Árbevirolaš sámi dieđut ja máhtut sámi vuođđoskuvllas.- Vuokko Hirvonen (doaimm.), Sámi skuvla: plánain ja praktihkas. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 121-138.

Sara Mikkel Nils 2004: Samisk kunnskap i undervisning og læremiddler. Hirvonen Vuokko (red) Samisk skole i teori og praksis. (pp. 114-130) Kárášjohka, ČálliidLágádus. ISBN 82-92044-11-6.

Smith Graham Hingangaroa 2003: Indigenous Struggle for the transformation of Education and Schooling. Keynote Adress to the Alaskan Federation of Natives (AFN) Anchorage, Alaska, US.

Smith, Tuhiwai Linda (1999). Decolonizing Methodologies, research and indigenous peoples. London & New York: Zed Books Ltd. ISBN1 85649 623 6 Cased. Dunedin: University of Otago Press.

Storjord Marianne Helene 2008: Barnehagebarns liv i en samisk kontekst. En arena for kulturell meningsskapning. Universitetet i Tromsø. Det samfunnvitenskapelige fakultet. Intititutt for pedagogikk og lærerutdanning. Trykkeriet SV-fak. ISBN: 978-82-91636-93-1.

Todal Jon 2007: Samisk språk i Svahken Sijte: sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule. Dieđut nr.1/2017.

Álgoálbmotjulggaštus 2007.

Beaiveálgu julggaštus, politihkalaš vuođđu sámedikki jođiheapmái, 2021-2025.

Doaibmaplána sámi mánáidgárdefálaldaga várás 2015-2018. Sámediggi.

European Charter of Regional or Minority Languages.

Gievrras giellamodeallat (Ášši 20/1853)

https://sametinget.no/_f/p1/i28f9e0a6-5656-492e-a01b-6ebc74036a85/230622-samos-gievrras-giellamodeallat.pdf

ILO konvenšuvdna 169.

Kompetanse for fremtidens barnehage. Revidert strategi for kompetanse og rekruttering 2018-2022. Máhttodepartemeanta.

Mánáidgárddiid rámmaplána. Oahpahusdirektoráhta.

Mánáidgárdeláhka.

NÁČ 2016:18. Váibmogiella.

Norlánddadutkama evalueren (2015) Sámedikki doarjjaortnegat.

Oahpahusláhka.

ON Mánáidkonvenšuvdna.

Pricewater House Cooper, Pwc, SáMOS árvvoštallan 07.03.2022, prošeaktaáigodahkii 01.04.2018 – 31.03.2021. (D-Notáhta, Ášši 22/1285–2)

Pricewater House Cooper, Pwc, SáMOS árvvoštallan 31.01.2023, prošeaktaáigodahkii 01.04.2021 – 31.01.2023. (D-Notáhta, Ášši 22/1285–2)

Sámediggi ja Veajage AS mánáidgárdi. Šiehtadus 2022. (Ášši 22/6157)

Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra (2013).

Sámedikki strátegiat sámi mánaidgárdefálaldaga várás 2021-2025. Dievasčoahkkin mearrádus juovlamánu 2021.

Sámeláhka.

Sametingets innspill til Nasjonalt forum for barnehagekvalitet, 15.06.2022. (Sak 22/3677-12)

SáMOS prošeakta- ja implementerenplána 2022-2023 ođastuvvon 27.04.2022 (Ášši 22/1471)

Oasseáiggi prošeaktaraporta 01.04.2018 - 31.03.2021

SáMOS Oasseáiggi prošeaktaraporta 01.04.2021 - 31.03.2022 (Ášši 22/4028-1)

Oasseáiggi prošeaktaraporta 01.04.2022 - 31.12.2022 (Ašši 22/4028-3)

Unna olbmožiid árgabeaivi mánáidgárddiin. Pedagogalaš prinsihpat sámi mánáidgárddiide (Ášši 23/1329)

Vuođđoláhka.

https://wipce2022.net/program/

https://site.uit.no/irece-tromso/

Media

Dás buktot moadde ovdamearka got mediat, earet sámi mediat, leat čuvvon SáMOSa ovdánahttinbarggu ja bohtosiid.

Eye in The Arctic artihkal Kanadas, miessemánu 2023.

https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2023/05/24/sami-led-project-seeks-to-revitalize-indigenous-education-across-arctic-europe/

Eye in The Arctic artihkal Kanadas, golggotmánu 2022.

https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2022/10/17/international-indigenous-education-conference-chance-to-share-experiences/

Eye in The Arctic artihkal Kanadas, golggotmánu 2021.

https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2021/10/06/sami-education-conference-looks-at-how-to-better-serve-indigenous-children/

Eye in The Arctic artihkal Kanadas, ođđajagimánu 2020.

https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2020/01/27/can-crossborder-cooperation-help-decolonize-sami-language-education/

Utdanningsnytt, suoidnemánu 2021

https://www.utdanningsnytt.no/barnehageforskning-barnehagepedagogikk-forste-steg/om-to-ar-kan-alle-samiske-barnehager-i-norge-jobbe-ut-fra-samme-pedagogikk-og-sprakopplaering/288855

https://sametinget.no/oddasat/manaidgardeproseakta-samos-loahpahuvvo-ja-bohtosiid-ovdanbuktet-konferanssas.25238.aspx?sprak=12